

Jesús Gascón
gascon@ub.edu
Universitat de Barcelona

HISTÒRIA DEL LLIBRE, LES BIBLIOTEQUES I LA LECTURA (2010-2011)

HISTORIA DEL LIBRO, LAS BIBLOTECAS Y LA LECTURA (2010-2011)

HISTORY OF BOOKS, LIBRARIES AND READING (2010-2011)

Els enllaços d'aquest article han estat revisats el dia 10/11/2012.

RESUM | RESUMEN | ABSTRACT

S'hi exposen les aportacions i activitats principals dutes a terme entorn de la història del llibre i dels documents en general, les biblioteques, arxius i la lectura, com també d'assumptes que s'hi relacionen, com ara publicacions, congressos, conferències, exposicions, etc., que s'han editat o han tingut lloc els anys 2010 i 2011 a Catalunya, que tracten de temàtiques relatives a Catalunya o que són d'autors que hi treballen. Una revisió bibliogràfica comenta i contextualitza les publicacions, tant monogràfiques com articles inclosos en altres obres. En nous apartats es parla de línies de recerca i accions per difondre la tasca relacionada amb el patrimoni documental.

Se exponen las aportaciones y actividades principales llevadas a cabo en torno a la historia del libro y de los documentos en general, las bibliotecas, archivos y la lectura, así como de asuntos que se relacionan, como publicaciones, congresos, conferencias, exposiciones, etc., que se han editado o han tenido lugar en los años 2010 y 2011 en Cataluña, que tratan de temáticas relativas a Cataluña o que son de autores que trabajan. Una revisión bibliográfica comenta y contextualiza las publicaciones, tanto monográficas como artículos incluidos en otras obras. En nuevos apartados se habla de líneas de investigación y acciones para difundir la tarea relacionada con el patrimonio documental.

It presents the contributions and main activities carried out around the history of books and documents in general, libraries, archives and reading, as well as related issues such as publications, conferences, lectures, exhibitions, which have been published or have taken place in 2010 and 2011 in Catalonia, on topics dealing with Catalonia or authors are working there. A review of literature discusses and contextualises publications, both monographs and articles in other works. In speaking of new sections and research activities to disseminate the work related to documentary heritage.

PARAULES CLAU: Història del llibre, història de les biblioteques, història de la lectura

PALABRAS CLAVE: Historia del libro, historia de las bibliotecas, historia de la lectura

KEYWORDS: History of books, history of libraries, history of reading

1 PRESENTACIÓ

No podem parlar d'una variació respecte del bienni anterior pel que fa a les activitats o les publicacions. Com llavors, hi ha una gran dispersió de temàtiques, autors i grups de recerca, amb interessos molt diversos. Així, sobresurten del conjunt, numèricament, les contribucions d'alguns autors més productius, però sense poder parlar de línies de recerca extrapolables a altres investigadors. D'altra banda, en l'estudi d'aquest bienni s'ha introduït la valoració dels articles i contribucions a monografies i revistes, a més de les monografies mateixes, la qual cosa fa que la comparació amb la revisió del bienni anterior no pugui fer-se correctament.

2 PUBLICACIONS

A continuació es ressenyen obres publicades a Catalunya o publicades fora sempre que la temàtica faci referència a la història dels documents o els fons patrimonials catalans o quan l'autor sigui català o vinculat laboralment a una institució catalana.

En primer lloc, podem considerar algunes publicacions electròniques destinades a la difusió del patrimoni, com ara els blogs començats per algunes biblioteques importants del país: el *Bloc de Reserva* de la Universitat de Barcelona (des del juny de 2010) o el *Biblioteca Museu Víctor Balaguer* (des de desembre de 2011), blog general d'aquesta institució on la majoria d'entrades es refereixen a materials patrimonials de la Biblioteca.

Al final de 2011 es féu pública la base de dades *Manuscrits catalans de l'Edat Moderna* (MCEM), dirigida per Eulàlia Duran i coordinada per Maria Toldrà, continuació del *Repertori de manuscrits catalans (1474-1714)* de l'Institut d'Estudis Catalans (1995-2008), del qual incorpora les dades. La base de dades en línia proporciona a l'investigador les referències dels manuscrits en qualsevol llengua escrits durant el període indicat als països de parla catalana, o d'autors o copistes d'aquesta procedència. Inclou materials de qualsevol camp temàtic, excloent els de gestió i generats per activitats administratives, els manuscrits litúrgics i els musicals, i els manuscrits en llengües semítiques.

També s'ha publicat l'*Arxiu de la memòria personal*, base de dades d'escrits personals (dietaris, autobiografies,

cròniques, etc.) dels territoris de parla catalana, en què la riquesa d'aquest tipus de fonts és molt gran. S'ofereixen dades i descripcions dels documents i, en alguns casos, la digitalització o enllaç a una versió digital.

2.1 LA HISTÒRIA DEL DOCUMENT

Pel que fa a obres generals publicades a casa nostra, podem citar la traducció de la història general del llibre de Lyons, *Libros: dos mil años de historia ilustrada*, valuosa síntesi d'afany divulgador de la història de la transmissió documental des dels orígens a l'actualitat. Martínez de Sousa, barceloní d'adopció, ha publicat una nova edició corregida i ampliada de la seva *Pequeña historia del libro*. En un àmbit més local, els textos del catàleg de l'exposició «La maquinària de la lectura» repassen la història de la impremta i l'edició a Lleida, des de l'arribada d'Enric Botel el segle XV fins avui.

2.2 PRODUCCIÓ DE DOCUMENTS MANUSCRITS

Entre la bibliografia dedicada a la producció manuscrita, i seguint un ordenament cronològic, hem de començar per alguns estudis sobre llengües i escriptures de l'antiguitat. L'assíria l'estudia Llop Raduà, en un volum miscel·lani sobre llengües i escriptures de la Mediterrània antiga. Silverman estudia els *tocapus* inques precolombins, mitjà pictogràfic de comunicació on l'autor identifica noms, adjectius i sufixos que demostren la capacitat del mitjà com a element mnemotècnic i de fixació del coneixement. En un àmbit més divulgatiu, Masó exposa la història del naixement i l'estructura de l'escriptura cuneïforme i els usos dels escribes mesopotàmics; Gil Paneque explica planerament l'aprenentatge i la trajectòria dels escribes egipcis a l'antiguitat; Borrego, les característiques i usos del *Llibre dels morts*, i Novillo i Posadas, les característiques de la indústria editorial al món clàssic grecoromà, parlant de materials emprats, el sistema de producció i els tallers de copistes.

Els aspectes tècnics i materials de l'escriptura medieval els recullen Kroustallis, que se centra en la il·lustració de còdexs als segles VI-XIII i exclusivament en els materials i tècniques emprats, i Hidalgo, que aborda les tècniques d'enquadernació i de fabricació de pergami i de paper a l'Espanya medieval. Aquest analitza les aportacions originals d'origen hispanoàrab que passaren als regnes

cristians i, d'ells a la resta d'Europa, on tingueren una gran difusió, especialment a Itàlia i França. Podem relacionar amb aquest camp el diccionari de termes de la indústria paperera de Banchs i Valls.

Pel que fa a l'escriptura, Piñol exposa els diferents tipus d'escriptura utilitzats a la Catalunya medieval. Fa servir el nom de *gòtica catalana* per a la usada a la baixa edat mitjana, i defineix les característiques pròpies d'alguns caràcters. Creada a mitjan segle XIII a la cancelleria de Jaume I, es difongué i, un segle després, la influència de la bastarda francesa l'alterà, fins que s'imposa la lletra humanística durant el regnat d'Alfons el Magnànim. No només fa referència a l'escriptura cancelleresca, sinó també a la usada en cartes i llibres comercials, a les escoles, l'àmbit particular i, fins i tot, als grafitos dels carrers. Relacionat amb el procés de còpia, Carreri repassa diversos fenòmens produïts als escriptors medievals: canvis d'ordre, errades paleogràfiques, contaminacions, *scriptio continua*, etc. Badia, Soler i Santanach, en la mateixa línia, estudien les variants en textos llatins, especialment en sis manuscrits copiats per Guillem Pagès en 1280-1301.

La investigadora de l'Institut de Recerca en Cultures Medievales (UB) Gemma Avenoza ha publicat dues monografies importants. Una és la tardana publicació electrònica de la seva tesi doctoral (Avenoza, 2010b, però data de 1989!): un ampli repertori de manuscrits conservats en biblioteques de Barcelona. Comprèn còdexs i manuscrits en llengües romàniques dels segles XIV i XV, amb nombrosos índexs: d'autors, de rúbriques, de primers versos, d'incipit, d'èplicit, d'atribucions, d'antics posseïdors i de traductors, entre d'altres. Es descriuen els manuscrits i se'n citen estudis i bibliografia, ja que l'objectiu no és la descripció codicològica. L'estudi de conjunt conclou que les temàtiques predominants són la història, la religió i les obres de contingut moral, com també la traducció d'alguns clàssics (Aristòtil, Sèneca, Valeri Màxim i Sal·lusti) i la clara distinció entre manuscrits de luxe, executades a tallers professionals, i les abundants còpies particulars.

En segon lloc, un estudi exhaustiu sobre els còdexs bíblics medievals amb text en castellà (Avenoza, 2011a). Part del projecte *Biblias Hispánicas* de l'Instituto de Orígenes del Español, presenta l'estudi codicològic i històric (més que no pas filològic o textual) de les escasses traduccions produïdes a la Corona de Castella que conservem. Erudits cristians i jueus van escriure-les a instància de nobles

i reis, malgrat que les autoritats religioses no ho veien amb bons ulls. S'hi estudien les traduccions completes d'El Escorial, la Biblioteca Nacional, la Real Academia de la Historia, la Casa d'Alba, Évora i Ayuda, i les fragmentàries, com les d'Évora i Còrdova. D'aquest estudi global deriva l'article que estudia les relacions entre dos d'aquests manuscrits bíblics conservats a la biblioteca d'El Escorial (Avenoza, 2011b), que demostra que pertanyen a dues versions diferents, al contrari del que es pensava. La mateixa autora en una altra obra (Avenoza, 2010a) descriu detalladament el còdex d'una d'aquestes bíblies, el manuscrit I.i.6, amb la versió al castellà de la Bíblia més antiga coneguda, copiada cap al 1250.

Planas Badenas (Universitat de Lleida) publica diversos articles sobre els còdexs il·luminats a la Corona d'Aragó els segles XIV i XV. A «La ilustración del libro en la Corona de Aragón en tiempos del Compromiso de Caspe: 1396-1420» fa un estudi general sobre la situació del període 1396-1420, al voltant del Compromís de Casp i en el moment que es fan paleses les influències del gòtic internacional, mitjançant els escriptors del nord de França i la cort papal d'Avinyó (Planas, 2011c). La protecció i els encàrrecs reials, dels bisbes i dels nobles i burgesos benestants va donar lloc a un conjunt de manuscrits de gran valor artístic. Entre ells, un dels còdexs il·lustrats més importants produïts a la Corona d'Aragó: el Breviari del Rei Martí (París, BnF, manuscrit Rothschild 2529), escrit al monestir de Poblet entre 1398 i els primers anys del segle XV, i al qual dedicà una monografia (Planas, 2009). L'estudi comença amb una interessant panoràmica general sobre la relació dels monarques catalanoaragonesos amb els llibres (en especial Pere el Cerimoniós, Joan I i el mateix Martí I, de qui s'estudia la biblioteca). Segueix un estudi formal, iconogràfic i artístic, àmpliament il·lustrat, del breviari, on l'autora identifica quatre miniaturistes diferents. Al mateix còdex dedica un article més divulgatiu, «Il gioiello della corona: il Breviario di re Martino I d'Aragona (Parigi, Bibliothèque nationale de France, manuscrit Rothschild 2529)», en què sintetitza les troballes (Planas, 2011b). A «El poder religiós: llibres il·luminats per als bisbes catalans baixmedievals (segles XIV-XV)», estudia els còdexs il·luminats encarregats per bisbes catalans els segles XIV i XV (Planas, 2011e) i a «Un manuscrito desconocido perteneciente a la Biblioteca Pontificia de Pedro Martínez de Luna (Benedicto XIII)», un còdex provinent de la biblioteca de l'antipapa Benet XIII (Planas, 2011d). Finalment, la mateixa autora estudia

un còdex il·lustrat francès del començament del segle XVI, l'Evangelari del Duc d'Orleans-Angulema (Biblioteca Nacional, Madrid) (Planas, 2011a). També Planas va coordinar el congrés sobre manuscrits il·luminats (Cicle de 2010), les actes del qual es publiquen ara, que ofereix diferents treballs sobre la il·luminació de còdexs a les corts mediterrànies medievals.

Sobre còdexs manuscrits concrets, des de diferents punts de vista però amb el predomini de l'estudi codicològic (no ressenyem els estudis purament filològics sobre textos manuscrits), hi ha els estudis de Villarroel Fernández sobre un florilegi moral del segle XV procedent de Santes Creus i conservat a la Biblioteca Pública del Estado a Tarragona, els diversos de Gros i Altés sobre manuscrits litúrgics medievals de procedència catalana, i els de Baiges i Romero sobre cartularis: el primer sobre tres exemples dels segles XII i XIII, dels comtes de Barcelona, de la seu barcelonina i del monestir de Sant Cugat, i el segon, el de la casa ducal de Sogorb-Cardona, que citem per la vinculació estreta amb la història de Catalunya. Novament Avenzoza dóna la història i la descripció d'un dels còdexs de la *Vita Christi* d'Eiximenis, el manuscrit 42 de l'Arxiu del convent de Sant Domènec de València, del segle XV (Avenzoza, 2011c). Quant a divulgació, Casas exposa la manera de treballar dels cartògrafs mallorquins medievals en un article sobre una de les seves grans creacions: la carta nàutica de Gabriel de Vallseca, de 1439.

Finalment, val la pena citar els estudis que acompanyen algunes de les edicions facsímils de certes editorials especialitzades en aquest tipus de publicació. Amb seu a Barcelona, M. Moleiro ha publicat facsímils de diversos manuscrits medievals, sempre acompanyats per volums que recullen estudis aprofundits sobre diversos aspectes de l'obra: el *Tractatus de herbis*, herbari italià de mitjan segle XV; la *Bible moralisée de Naples*, Bíblia moralitzada napolitana de mitjan segle XIV; les *Grandes heures d'Anne de Bretagne*, llibre d'hores francès de 1503-1508; l'*Atlas Vallard*, recull de cartes nàutiques de 1542, probablement dibuixades i il·lustrades a Dieppe, o *Splendor Solis*, tractat alquímic i astrològic germànic de 1582. Passa el mateix amb els facsímils de Millennium Liber, editorial també barcelonina, que ha editat aquest bienni, sempre amb volums d'estudi: *Beato de Liébana. Códice de Berlín*, còdex italià del segle XII; les *Homilies d'Organyà*, primer testimoni de la literatura en català, amb estudis d'Amadeu J. Soberanas i Andreu Rossinyol, i el *Llibre d'hores del*

bisbe Morgades, copiat a Catalunya entre els segles XV i XVI, amb estudis de Josefina Planas i Anna Gudayol.

La revista *Manuscrits* del Departament d'Història Moderna i Contemporània de la UB va dedicar un número monogràfic als documents epistolars. Diversos articles en plantejaven aspectes com ara les pràctiques epistolars vigents entre els segles XVI i XIX (Castillo), els manuals per redactar cartes i la seva influència (Amor i Antón), el model de carta privada a partir del cas de l'epistolari d'una monja (Ahumada), les cartes com a font per a la recerca lingüística i la detecció de canvis lingüístics a partir de cartes en català popular de tot l'àmbit lingüístic durant els segles XVIII-XX (Curbet) o la descripció del *CEOD*, base de dades de cartes italianes del segle XIX (Palermo).

De caire més instrumental, trobem treballs d'intenció bibliogràfica. Soriano, a banda de les seves col·laboracions amb Avenzoza, recull i descriu diversos manuscrits medievals, la majoria d'origen català, de la biblioteca de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (Soriano, 2010). Important per la seva utilitat en l'anàlisi de la transmissió és l'estudi de Soler Llopart sobre els manuscrits lul·lians de primera generació, és a dir, els antics que el mateix Lull hauria encarregat i difós i els que en són coetanis. L'autor descriu aquests còdexs, en fixa la datació, i defineix dades codicològiques, filològiques i històriques d'uns seixanta còdexs del segle XIV. Del mateix tipus és el monumental treball de Puig i Oliver, Perarnau, Clausell, Izquierdo, Martí, Rojas, Avenzoza i Soriano en un catàleg exhaustiu dels nombrosos manuscrits conservats de les obres de Francesc Eiximenis, tant d'originals en català i llatí, com de refoses, variants i traduccions a altres llengües, a més d'obres atribuïdes.

Sobre la tasca dels notaris, i la seva pràctica d'escriptura, Pagarolas exposa els arxius de protocols com a dipòsits de la memòria col·lectiva i els protocols com a testimoni dels actes privats, la qual cosa els fa idonis per estudiar la societat. En la mateixa línia, Rueda (Rueda, 2010c) parla dels escriptors relacionats amb les colònies americanes, i estudia les escriptures de navegació a les Índies i el llibre *Estilo nuevo* de Tomás de Palomares (Sevilla, 1645), manual per a escriptors amb nombrosos formularis i documents tipus per als tràmits de comerç amb Amèrica, que va exercir una notable influència en la professió.

2.3 IMPREMTA I EDICIÓ

Abunden les contribucions sobre història de la impremta i l'edició. Tot i ser una publicació forana, per la significació i per cobrir una llacuna important en la bibliografia catalana (com també en l'espanyola), val la pena ressenyar *Iberian books*, bibliografia completa de les edicions hispàniques del període 1472-1600. Elaborat pel Centre for the History of the Media de la University of Dublin, ofereix unes 20.000 citacions breus (forma part de l'Universal Short Title Catalogue Project) de llibres impresos a Espanya, Portugal, Mèxic i el Perú, o en altres llocs en castellà o portuguès, amb referències d'uns 100.000 exemplars de 1.200 biblioteques d'arreu. A falta d'altres bibliografies comprensives, serveix per trobar les publicacions de les imprentes catalanes (té índexs cronològic i toponímic). A partir de les dades d'aquest catàleg, García Sempere i Wilkinson tracen una panoràmica general de la producció impresa en català els segles XV i XVI, amb dades quantitatives i sobre els tipus d'obra i matèries editades.

Avenoza i Soriano (Avenoza; Soriano, 2010) identifiquen i descriuen les edicions incunables d'Eiximenis i d'altres autors de la Rosenbach Library de Filadèlfia, i en un altre article (Avenoza; Soriano, 2011), edicions del segle XVI d'obres medievals catalanes (Eiximenis, *Crònica* de Jaume I, Lull, etc.) trobades a biblioteques dels Estats Units. L'edició i la lectura als segles XVI i XVII les tracta Torres Sans (Avenoza; Soriano 2011), que parla de les vies de difusió de la literatura a la Barcelona del sis-cents, i el bibliògraf barceloní Jaime Moll,¹ que en diversos articles exposa les característiques i els problemes endèmics de la impremta espanyola del XVII, incapaç de crear una indústria potent ni xarxes comercials a la resta d'Europa. També comenta els mecanismes de difusió de les obres literàries i els seus lectors habituals, a més de centrar-se en les edicions d'algunes obres i autors rellevants. Altés (Altés, 2011b) estudia dues edicions barcelonines de mitjan segle XVI, encarregades pel bisbe Jaume Caçador, i Armangué identifica els fullets i impresos menors d'origen sardocatalà presents al fons de Fullets Bonsoms de la Biblioteca de Catalunya, impresos a Càller els segles XVI i XVII, essencialment bans, crides, pragmàtiques i privilegis d'interès històric i jurídic. Camprubí estudia la figura de Josep Forcada, propietari d'una impremta a Barcelona activa la segona meitat del XVII; l'article, però, se centra en la seva activitat com a notari. Torres, en la sèrie de llibres sobre la Barcelona del 1700, ofereix una

panoràmica general sobre la impremta, l'edició, lectors i biblioteques a la Barcelona del tombant dels segles XVII-XVIII. Ja al segle XVIII, Rueda (UB) estudia la trajectòria de l'impressor Claudio Page a Xàtiva i Alacant durant la Guerra de Successió, entre 1702 i 1714 (Rueda, 2011a). Rueda també coordina el volum *Leer en tiempos de la Colonia: imprenta, bibliotecas y lectores en la Nueva España*, que planteja diferents aspectes de l'edició, el comerç i l'ús dels llibres al Mèxic colonial.

S'han dedicat molts estudis a l'edició contemporània, del segle XIX a mitjan segle XX. Comas tracta els impressors del primer terç del XIX, des del punt de vista de la seva relació amb l'administració pública naixent del nou estat liberal, relació que comporta la politització dels productes impresos i nombrosos episodis de censura i clandestinitat, i canvis en la legislació relativa a l'edició. L'obra, publicació de la tesi doctoral llegida el 2009, se centra en Catalunya entre 1800 i 1833.

Altres estudis tracten aspectes particulars d'algunes grans obres d'editorials vuitcentistes: Prieto García-Seco estudia les fonts del *Diccionario enciclopédico hispano-americano de literatura, ciencia y artes* de Montaner & Simón; Fontbona, les il·lustracions per a la història de Catalunya de Víctor Balaguer, publicada per Manero el 1860, que n'analitza el component ideològic, i Sánchez-Vigil (2010) parla escadusserament de la història del departament de documentació d'Espasa, fundat el 1860 amb l'editorial. Cal esmentar el curiós treball de Botrel sobre un full solt amb un romanç, *Nueva y curiosa relación del orroroso asesinato cometido en el vecino pueblo de Rascalobos (Gratallops)...*, pretesament anònim, però escrit per Apel·les Mestres el 1877.

D'un àmbit llunyà, com el Mèxic del segon quart del segle XIX, tracta la tesi d'Arellano, publicada ara però llegida el 2008 a la Universitat de Barcelona, que se centra en el disseny gràfic de les portades de llibres impresos aquest període, a partir de les quals ofereix una panoràmica de l'activitat editorial de la capital de l'estat en el moment de la seva independència.

Sobre el segle XX, trobem l'obra general de Llanas i estudis particulars com ara el de Velázquez i Viñao sobre les edicions de Publicaciones de la Escuela Moderna, creada per Francesc Ferrer i Guàrdia, entre 1901 i 1936 (que havia continuat Maucci), amb una influència decisiva en la pedagogia de l'època. Pinyol exposa el projecte de

creació, durant la Segona República, d'una editorial universitària en la llavors nova Universitat Autònoma de Barcelona, moderna i amb criteris empresarials; el projecte, però, va quedar interromput a causa de la Guerra Civil. La trajectòria completa de sengles editorials barcelonines encara actives s'ofereix en monografies editades arran del seu centenari: Bruguera (Guiral, 2011) i Seix Barral. Guillamon estudia la història de dues editorials més joves, ambdues de gran transcendència en el foment de la creació literària en català: Club Editor (Guillamon, 2011) i Quaderns Crema (Guillamon, 2010).

D'editorials nascudes a l'exili durant la postguerra tracten Mengual, que planteja la tasca editorial dels exiliats espanyols a Mèxic, i Campillo, que traça la trajectòria del llibreter i editor català Josep Salvador, fundador a Tolosa de Llenguadoc de la Librairie des Éditions Espagnoles (1946-1973), que després tingué sucursal a París.

Altres estudis se centren en la figura de l'editor-fundador, la personalitat del qual marca la trajectòria de la seva editorial: Josep Maria de Casacuberta i l'Editorial Barcino (Manent, 2011), que assenyalava el paper de mecenatge i vocació de servei al país de l'editor; Josep Pedreira i Els Llibres de l'Óssa Menor (Sopena, 2011), editorial cabdal per a la poesia catalana del tercer quart del segle passat; Joan Sales (Pascual, 2011) com a director de Club Editor, on va destacar per la tria d'obres estrangeres per traduir al català, que va facilitar així l'entrada de novetats literàries europees en uns moments difícils per a l'edició, o Jaume Vicens Vives (Bosque, 2010), historiador i fundador de Teide, editorial pedagògica innovadora a l'Espanya de la postguerra.

Casos més particulars són els donats per Franquesa, que tracta la col·lecció de clàssics grecollatins de la Fundació Bernat Metge, contextualitzant-la a través d'altres col·leccions similars europees (a Alemanya, Regne Unit o França) i comparant-ne les característiques, o Pòrtulas, també sobre els orígens de la mateixa editorial. Castellano reconstrueix la gènesi i redacció del *Diccionario ideológico de la lengua española* de Julio Casares, entre 1915 i 1943, a partir de la relació epistolar amb qui en seria editor, Gustau Gili i Roig, que va tenir un paper essencial en el desenvolupament de l'obra. També com a estudi de cas es pot ressenyar el volum sobre l'edició d'algunes traduccions franceses de l'obra de Jacint Verdaguer, entre els segles XIX i XX (Camps, 2011).

Els estudis d'història editorial es completen amb alguns sobre premsa i publicacions periòdiques. Canals Elías-Brusi exposa el paper dels Brusi en la consolidació i trajectòria del *Diario de Barcelona*; Vila-Masana repassa la premsa manresana durant la Guerra del Francès i diversos autors analitzen les relacions d'Esquerra Republicana de Catalunya amb la premsa (diaris propis, periodistes afins, aparició del partit o el seu ideari en els mitjans, etc.) des de la fundació del partit a la postguerra i durant el franquisme, en un número monogràfic de *Gazeta (Premsa d'ERC)*, 2010. Rodríguez Vilagran recopila i descriu les revistes catòliques publicades al bisbat de Girona els segles XIX i XX.

2.4 TIPOGRAFIA I ARTS GRÀFIQUES; GRAVAT I IL·LUSTRACIÓ; ENQUADERNACIÓ

Diverses publicacions tracten específicament de tipografia, impremta i disseny gràfic. A banda de l'edició de la traducció d'un clàssic en la matèria (Gavin, 2010), cal destacar les aportacions de l'investigador i historiador de la tipografia Albert Corbeto (UAB), la tesi doctoral del qual ja s'ha comentat en l'apartat corresponent. Es poden considerar com a fites les monografies dedicades als tipus d'impremta produïts a Espanya (Corbeto, 2011b) o la recopilació i anàlisi dels mostraris i espècimens dels impressors espanyols (Corbeto, 2010a), les quals cobreixen des del segle XV a 1833. També Corbeto dedica una monografia a la tasca de Daniel B. Updike, impressor nord-americà i autor el 1922 de *Printing types: their history, forms and use*, que inicià un corrent d'investigació sobre els tipus d'impremta i del qual la recerca sobre els impressors hispànics fou pionera. Finalment, l'article sobre el ripollès Eudald Pradell (Corbeto, 2010b), un dels primers talladors de tipus a l'Espanya del set-cents, ofereix una síntesi de les aportacions i influència.

Altres autors han tractat pòlisses i escriptures concretes. Bouza analitza la bastarda cal·ligràfica emprada per Ceferí Gorchs el 1888 (a *Colección de trozos selectos en los idiomas y dialectos usados en la Península Ibérica*) amb la voluntat d'esdevenir un tipus «nacional», basat en l'escriptura bastarda castellana del segle XV, que identifiqués arreu la impremta espanyola. Barjau i Quiney investiguen els orígens i la creació del tipus neogòtic d'Eudald Canibell, una de les aportacions de més rellevància de la tipografia modernista catalana, aparegut el 1904 i basat en els tipus incunables de l'impressor Rosembach.

La tipografia contemporània s'exemplifica en el recull d'articles sobre l'Helvetica de Max Miedinger, on diversos autors parlen de la pòlissa més influent de la segona meitat del segle XX. Encara que publicat al final de 2009, citem l'estudi monogràfic sobre la Impremta Pal·las Arts Gràfiques (Riera, 2009), obra del fill del fundador de la firma, on narra la història de l'empresa, entre 1932 i 1982, quan tanca, i la relaciona amb els esdeveniments principals de la història de la impremta arreu durant el mateix període. De caire més aviat divulgatiu, detalla els diferents oficis i tasques d'una impremta (caixista, linotipista, minervista, etc.) i explica la trajectòria editorial de la casa, on treballà Joan Oliver i que publicà algunes obres poètiques significatives de Ferran Canyameres o Palau i Fabre. De dissenyadors gràfics que han treballat en diversos àmbits tracten *Ricard Giralt Miracle*, breu catàleg de l'exposició dedicada al dissenyador i tipògraf, i Martínez Figuerola en la seva monografia sobre Alexandre Cirici Pellicer.

En un àmbit diferent, citem a tall de curiositat l'edició del llibre infantil de Borràs i Carabelli, que vol apropar la figura de Gutenberg i la significació de la impremta als nens.

Dedicats concretament a l'aspecte gràfic i d'il·lustració, Quiney analitza la tasca del dibuixant Josep Triadó, exponent de la il·lustració modernista catalana (Quiney, 2009), mentre que Albà i Marzal se centren en Enric Cristòfol Ricart, un dels paradigmes del gravat noucentista, en un article basat en la seva abundant producció xilogràfica, que el mateix autor va recopilar en un catàleg de proves d'assaig dels gravats.

Miralpeix s'ocupa d'una obra concreta, l'estampa de la Confraria de la Cambra Angelical de la Gloriosa Verge Maria de Montserrat, full xilogràfic que va assolir una gran difusió al començament del segle XVI. Vilà analitza les il·lustracions xilogràfiques de Sebastian Brandt per a l'edició de les *Opera* de Virgili d'Estrasburg el 1502, que van tenir una considerable influència, i la seva relació amb altres edicions il·lustrades (Vilà, 2010).

La historieta gràfica com a tipus documental imprès és el motiu d'un número monogràfic d'*Arbor* centrat en la història del gènere i les publicacions a Espanya, entre 1857 i l'actualitat (*Historieta española*, 2011). En justifico la inclusió perquè, a banda de la cobertura de

les nombroses publicacions catalanes d'aquest tipus, hi col·laboren Antoni Guiral, que explica la història del període 1970-1995, on la decadència d'algunes grans editorials i els canvis polítics van commoure el panorama en el qual, però, els editors i autors no van saber adaptar-se a temps, i Álvaro Pons, que estudia la indústria editorial especialitzada, en el passat immediat i el moment actual.

Sobre enquadernació s'han publicat els treballs de Quiney (2011), dedicats a Hermenegild Alsina, relligador de l'època modernista, i de Camarero Roca i Ruiz Ruiz, que inventaria la valuosa col·lecció de tapes d'enquadernacions de la biblioteca del MNAC.

2.5 CIRCULACIÓ, ÚS I LECTURA

En alguns estudis sobre tipus concrets de publicació es tracten aspectes formals, materials i de producció, però també, sobretot, de circulació i ús, de difusió i repercussió. En un àmbit divulgatiu, Novillo i Posadas exposen les característiques de la indústria editorial al món clàssic grecoromà: des dels materials emprats a la difusió, el comerç i les biblioteques, passant pels tallers de copistes o les lectures públiques. En un pla més especialitzat, Amor estudia l'edició i difusió dels manuals epistolars a Catalunya entre els segles XVI i XVIII, remarcant-ne l'ús que se'n feia; Roviró estudia els llibres de text de l'ensenyament primari i secundari a la Catalunya del primer quart del XIX, prenent com a exemple els materials usats al Seminari de Vic, i destacant-ne el paper en la metodologia d'ensenyament i el component ideològic.

També relacionades amb l'ensenyament, Hernando parteix d'inventaris a protocols barcelonins del segle XV per estudiar-hi la presència de llibres usats en l'ensenyament, especialment el de les escoles d'arts (de trivi i quadrivi) i la universitat. La majoria de llibres trobats es feien servir en estudis de gramàtica i lògica, i quedaven així les altres arts liberals en segon terme. La influència de l'humanisme es fa palesa en les obres d'autors italians contemporanis (Valla, Bruni, Guarino da Verona) i en les d'autors clàssics diferents dels habituals durant l'edat mitjana (Apuleu, Ausoni, Càtul, etc.). Les beceroles i la seva circulació en els estats hispanoamericans són motiu del treball de Rueda (Rueda, 2010b). Sovint s'imprimien a Espanya i s'enviaven a les Amèriques, on també podien

imprimir-se. L'estudi parteix dels comptes conservats de la Catedral de Valladolid, que tenia el privilegi d'impressió i distribució d'aquests textos a Castella i les colònies: només entre 1627 i 1660, s'enviaren a Sevilla, amb destinació a Amèrica, 2.663.500 beceroles.

Un altre dels materials usats per a l'aprenentatge de la lectura a les escoles, especialment el segle XIX i primers anys del XX, foren les auques. La combinació de dibuixos i textos breus les feia idònies per a les primeres lectures. Aquest paper el tracta Ortega i Gascón, aportant dades sobre els editors principals d'auques, primer a Barcelona i València i més tard a Madrid, i el seu ús en l'escola, amb editors especialitzats com ara Paluzie o Calleja. L'article forma part d'un dossier dedicat a aquest tipus documental a la revista *Educación y biblioteca*.

Tubau (UPF) dedica un article als llibres de citacions, reculls de dites i fragments d'autors clàssics molt utilitzats a partir dels primers, rels segles XIV i XV, i amb multitud de versions i edicions impreses fins al segle XIX. Núria Sala estudia la circulació de manuscrits, en aquest cas les notícies i informes intercanviats entre convents catalans i els seus missioners al Perú, durant el segle XVIII i fins a la independència del virregnat.

Els mitjans de promoció i difusió de les publicacions al segle XIX els estudia Nieto-Galán a partir del cas de les publicacions científiques. Per promoure-les, els editors van començar a programar conferències divulgatives, cursos i actes de presentació que, en un moment de gran interès per a la ciència i la tècnica, van arribar a tenir gran repercussió. La difusió de la ciència es feia no sols en llibres i tractats científics, sinó també en llibres de text, obres divulgatives, la ciència-ficció i articles en revistes i premsa.

També sobre el llibre i la informació científica, i la seva difusió en l'Espanya dels segles XVI-XVIII, tracten diversos treballs de Pardo Tomàs (Pardo Tomàs, 2010a), tant la difusió d'obres científiques entre els cercles intel·lectuals (Pardo Tomàs, 2010c) com la difusió popular de les notícies de descobriments mitjançant relacions o altres publicacions de canya i cordill (Pardo Tomàs, 2010d). Relacionat amb les publicacions efímeres, Sabaté i Bosch (Universitat Rovira i Virgili) ens parla dels mitjans escrits (cartells, relacions, fulls solts, etc.) utilitzats en les festes tarragonines de Santa Tecla durant

el segle XVIII, remarcant-ne la significació identitària i repercussió social.

El control de les autoritats sobre la producció i, sobretot, difusió dels llibres ocupa un altre bloc de treballs.

En destaca el volum *Reading and censorship in early modern Europe* (2010), que publica les actes d'un congrés sobre censura en l'Europa dels segles XVI-XVIII que es va fer a la UAB el 2007. Se centra en l'Europa catòlica del segle xvi, quan la Reforma va fer endurir els mecanismes de censura, i amb intervencions sobre la situació a Espanya, Itàlia, França i Portugal. Entre les intervencions, Navarro exemplifica el control inquisitorial del regnat de Carles I amb alguns casos: dues cartes d'inquisidors, de 1529 i 1523 que prohibeixen la circulació de dues obres de dos reconeguts erasmistes: *Diálogos de doctrina cristiana*, de Juan de Valdés, que circulava impresa com a obra anònima, i el manuscrit del *Diálogo de Mercurio y Carón*, del seu germà Alfonso. Sobre el *Diálogo de las cosas acaecidas en Roma*, del mateix Alfonso, Navarro comenta la carta crítica enviada per Baldassare Castiglione a Valdés, on l'acusa d'heretge; el fet que la carta s'enviés abans que l'obra fos editada explica la freqüent circulació i difusió d'obres manuscrites en cercles intel·lectuals. Els efectes d'aquesta censura es deixen entreveure en algunes modificacions introduïdes per l'autor en l'edició. Navarro acaba amb l'exposició de testimonis de la difusió i lectura, tot i la prohibició, del *Lazarillo de Tormes*.

L'estricta control de les lectures també es mostra a Vega, on el *Ramillete de flores* de Pedro Ruiz de la Visitación (Mallorca, 1589) es presenta com una lectura habitual entre els conversos i cripto jueus, substitutiva de les lectures prohibides, ja que oferia part dels psalms davídics i notícies de l'Antic Testament i la història d'Israel. Tocant la difusió dels llibres, Rueda parla dels instruments de control en les trameses des d'Espanya a la Hispanoamèrica colonial, i estudia els registres de censura del Consell d'Índies (Rueda, 2010g).

Sobre la censura en èpoques més properes, Fernández Poza analitza alguns informes de censura, publicacions i representacions teatrals d'autors catalans del període 1940-1965, a partir dels registres de l'Archivo General de la Administración (Alcalá de Henares). La mostra comprèn informes d'obres d'Àngel Guimerà, Santiago Rusiñol, Avel·lí Artís i Balaguer i Josep M. de Sagarra,

i l'autor conclou que les observacions i prohibicions, presents en una part petita dels informes, fan referència, majoritàriament, a qüestions religioses, de context sociopolític i morals, en particular al·lusions sexuals o susceptibles de doble interpretació. Foguet i Sopena plantegen el cas de la censura d'una obra concreta com a exemple dels procediments habituals de censors i editors: l'assaig de Jordi Arbonés *Teatre català de postguerra* (1973), que estudiava el teatre català del període 1939-1969. Per la referència constant al context de l'època i el vessant reivindicatiu de l'obra, la censura va iniciar un període de tres anys de dictàmens i modificacions, fins que finalment es va publicar. L'anàlisi de la documentació generada al procés permet resseguir el mecanisme censor i les pràctiques editorials d'auto-censura que finalment en feren possible l'edició. També en el mateix moment se centra Cornellà-Detrell, amb un article general sobre la censura en les traduccions literàries editades a Catalunya els anys seixanta.

Pel que fa a la llibreria i el comerç del llibre, ens trobem amb diferents contribucions de Pedro Rueda, investigador dels intercanvis libraris entre Espanya i les colònies americanes als segles XVI-XVIII. A «Las librerías europeas y el Nuevo Mundo: circuitos de distribución atlántica del libro en el mundo moderno» (Rueda, 2010d) s'exposa la presència dels llibreters europeus en el comerç de llibres amb Amèrica, per tal d'obrir mercats i crear-se un públic, especialment entre llibreters de Sevilla i Cadis, i d'altres llocs d'Europa que hi obriren sucursals o hi enviaven els seus productes. Manquen investigacions, però, per reconstruir les xarxes comercials (on hi havia intermediaris aliens al món editorial, com ara comerciants o religiosos missioners) i el model de negoci que s'hi donà. La producció pròpia hispanoamericana sempre fou, però, residual respecte de la importació de llibres de la metròpoli o, en general, d'Europa. També analitza el control i la poca eficàcia que va tenir en la prohibició d'exportació d'algunes obres. A «Libros de música en tiempos de Palafox: el circuito atlántico de distribución de impresos musicales en la Nueva España» (Rueda, 2010e) estudia el comerç i circulació d'impresos musicals (sobretot llibres litúrgics) el segle XVIII, a partir de l'examen de documents de l'Archivo de Indias i les llistes de contractació de Sevilla, i dels fons de la Biblioteca Palafoxiana de Puebla (Mèxic), especialment rica en aquest tipus de fons.

Rueda, amb Infantes, estudien la difusió de la primera edició d'*El Quijote* a Amèrica, on els primers exemplars van arribar el mateix any de l'edició, el 1605. Els autors examinen els llibres de registre dels vaixells i identifiquen 202 exemplars tramesos aquell any; des de l'estiu, ja no pot saber-se si altres exemplars enviats són de l'edició de Madrid, de la segona o de la de Lisboa (Infantes, 2010). També expliquen el procés burocràtic que implicava la tramesa de llibres a Amèrica.

A «Los primeros catálogos en venta de libros: estrategias para la comercialización de volúmenes en las Indias» (Rueda, 2010f) i «Las estampas en los catálogos españoles de venta de libros en el mundo moderno» (Rueda, 2011b) tracta dels catàlegs de llibreters com a instrument de difusió dels productes, indicadors de l'oferta existent, els gustos del públic i representatius de les llibreries del moment. En el segon, se centra en l'oferta, conjunta amb la de llibres, d'estampes gravades, tant populars com de luxe, ja per decorar les llars, ja per col·leccionar, i que contribuïren a difondre devocions i corrents artístics. L'article exemplifica el cas del llibreter sevillà Tomás López de Haro, amb trameses de gravats freqüents a les colònies, i s'estén fins al segle XVIII, amb esment als catàlegs d'Antonio Sancha.

Finalment, «El abastecimiento de libros de la biblioteca conventual de San Agustín de Puebla de los Ángeles a través de la Carrera de las Indias (1609-1613)» (Rueda, 2011a) i «El mercedario quiteño Fr. José de Yepes en litigios de contrabando: conflictos de jurisdicción y envíos de libros en el Buenos Aires del siglo XVIII» (Rueda, 2011d) expliquen dos casos concrets de compra de llibres. El primer, les trameses de dos lots de Sevilla a un convent agustí de Puebla de los Ángeles (Mèxic), el 1609 i 1613, que permet de veure el procediment de provisió de llibres d'aquests establiments, però també els seus interessos lectors i de formació (teologia, exegesi, sermonaris i algunes obres d'història i literatura). El segon cas, investigat a partir dels documents d'un plet, fa referència a llibres enviats de Buenos Aires a Quito, ja al segle XVIII.

Dues obres coincideixen a ressenyar llocs de venda de llibres antics, de segona mà o d'ocasió en l'actualitat. Totes dues fan referències abundants a casos catalans: Cataño parla d'encants i mercats de llibres a Espanya, entre els quals els Encants i el Mercat de Sant Antoni de

Barcelona, i Morató presenta llibreries de vell i d'ocasió, i esmenta llibreries reconegudes de ciutats de tot arreu.

Com a curiositat, ressenyem la reedició d'un clàssic literari sobre el comerç del llibre antic: *La llegenda del llibreter assassí de Barcelona*, novel·leta del bibliòfil i editor Ramon Miquel i Planas (1928), publicada amb *Bibliomanie* de Gustave Flaubert (1836), primera versió (lliure) publicada del mateix argument (Flaubert, 2011).

Sánchez Prieto estudia l'ensenyament de les capacitats lectoescriptores a l'alta edat mitjana, que explica els diferents tipus d'ensenyament primari que es podia trobar a l'Europa occidental cap a l'any mil: escoles a parròquies, monestirs i catedrals, adreçades principalment a qui volgués continuar la carrera eclesiàstica, però obertes a tothom, encara que l'assistència fos reduïda. Rueda (Rueda, 2010a) estudia també l'ensenyament primari, però ara a l'Europa dels segles XVI-XVIII, quan la irrupció del mitjà imprès i la vida urbana fa més necessària l'habilitat lectora; en comenta els mètodes i els agents presents (congregacions religioses, professors particulars, etc.) i el públic que hi assistia, a més de les diferències marcades entre l'ensenyament al món catòlic i al protestant.

2.6 HISTÒRIA DE LES BIBLIOTEQUES

Quant a institucions bibliotecàries, podem ressenyar algunes obres d'interès. Amb motiu del centenari del bibliotecari Joan Oliva i poc després del de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer, aquesta última ha editat un volum on es recullen contribucions referides a diferents biblioteques catalanes fundades el segle XIX i començament del XX, encara avui en funcionament. El llibre recorre la història del Centre de Lectura de Reus (1859), l'Ateneu Barcelonès (1872), el Centre Excursionista de Catalunya (1876), la Biblioteca Pública Arús (1895) i la Biblioteca de Catalunya (1907), a més de la mateixa Biblioteca Víctor Balaguer (1884), i remarca la significació de cadascuna en la fundació, en moments en què l'accés a la lectura era patrimoni de les classes benestants i erudites.

Maruny traça la història de la biblioteca del Centre Fraternal de Palafrugell, casino i ateneu obrer, entre 1887 i 1939, i la seva funció de suport en les activitats de formació del centre adreçades als treballadors. Torra

Canal explica la història d'una altra biblioteca històrica, la del Museu Nacional d'Art de Catalunya, la biblioteca d'història de l'art principal del país des de 1907.

Ja al segle XX, González Quesada parla dels primers serveis bibliotecaris al front, organitzats per alguns estats bel·ligerants (el Regne Unit i els Estats Units, principalment) durant la Primera Guerra Mundial, per tal d'oferir lectura (i propaganda) als soldats desplaçats lluny de casa seva, en alguns casos durant anys. Cap als mateixos anys, s'endega el projecte de biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya, que segueix el model de les biblioteques públiques britàniques i nord-americanes: Teresa Mañà fa un article sintètic de la seva tesi doctoral sobre elles. Es parla del projecte d'Eugeni d'Ors i el desenvolupament a causa de Jordi Rubió i Ors, amb la formació de la xarxa i de l'Escola de Bibliotecàries per a la formació del personal.

Losantos en continua parcialment la història en l'article sobre el paper de les biblioteques populars durant el primer franquisme (1939-1945). Miret Solé dedica una monografia a una altra xarxa de biblioteques públiques, en aquest cas de titularitat privada: la de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, que va funcionar entre 1923 i 1993, que va fer en molts casos una funció de suplència en llocs de Catalunya i les Balears on no hi havia altres biblioteques públiques. Finalment, Ferrando Puig apunta l'encara breu història de la Biblioteca Central Urbana Can Casacuberta de Barcelona, des de la instal·lació el 1992 a l'antiga fàbrica del mateix nom, a l'edifici construït el 1907.

Concepción Rodríguez analitza i compendia part del fons de l'antiga biblioteca del convent de l'orde de la Mercè de Barcelona. A partir de l'estudi d'un dels catàlegs antics manuscrits de la biblioteca, *l'Índice general de esta Biblioteca del Convento de la Merced de Barcelona*, redactat el 1817, l'autora en selecciona les obres presents de temàtica teològica, les identifica i sistematitza, i en fa una valoració del fons en el seu context, representatiu del que podia ser una biblioteca monàstica del moment.

Algunes obres tracten o descriuen col·leccions o parts del fons de biblioteques. En molts casos, corresponen a biblioteques particulars o fons personals donats a les institucions bibliotecàries públiques o privades. Així, al *Llegat de Milà i Fontanals* s'analitza el fons bibliogràfic

deixat per Manuel Milà i Fontanals a la Biblioteca Pública Episcopal de Barcelona (BPEB). Manuel Jorba se centra en el conjunt bibliogràfic i documental de Milà a la seva mort, dispers després en diversos fons; Joan Solé estudia la relació entre Milà i l'advocat vilafranquí Ramon Freixas i Miret, producte de la qual hi ha un extens epistolari i altres documents; Colmenares ofereix el catàleg de la biblioteca particular del savi conservada a la BPEB, i Coll-Vinent hi afegeix un estudi literari sobre la influència de Walter Scott en l'obra de Milà.

En una monografia més breu, Rodrigo i Fàbregas estudia el fons donat per l'empresari, jurista i diputat Josep Sardà i Caylà (1785-1869) a la ciutat de Reus, avui a la Biblioteca Central Xavier Amorós. Els 400 volums, preferentment jurídics, formen un conjunt que permet resseguir les tendències i escoles jurídiques imperants a Catalunya entre el segle XVI i el començament del XIX; a banda, hi ha obres literàries, científiques i religioses. El fons el va donar Sardà per crear una biblioteca pública a Reus, fet que no tingué lloc fins més d'un segle després. Francesc Bernat, professor de la Secció de Lingüística del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona, ha publicat un estudi sobre el fons Cambó del Centre d'Estudis Catalans de París, amb la supervisió de Denise Boyer. Aquest fons es troba avui al Centre d'Estudis Catalans de la Université Paris-Sorbonne (Paris IV), i està format per unes 3.000 obres de tot tipus, publicades majoritàriament entre la segona meitat del segle XIX i la Guerra Civil espanyola.

Relacionades amb aquestes últimes, altres obres estudien biblioteques particulars desaparegudes, a partir d'inventaris i referències escrites conservades. Encara que fictícia, Vilà (Vilà, 2011) reconstrueix, a partir de les dades donades per Cervantes a l'episodi de l'esporgada de la biblioteca, la biblioteca d'Alonso Quijano, el *Quixot*, i identifica la majoria d'obres a partir de la referència donada i de l'acarament amb la producció bibliogràfica del moment. Conclou que es tracta d'una biblioteca possible, però ja antiquada el 1605, que reflecteix els gustos literaris d'una generació anterior, de cap al 1580, com correspon a l'edat del protagonista de la novel·la. Ja parlant de biblioteques reals, l'historiador cistercenc Jesús Oliver intenta reconstruir la de Pere Antoni d'Aragó Folc de Cardona, duc de Sogorb i virrei de Catalunya, que va deixar al monestir de Poblet el 1687. La biblioteca tenia 4.322 llibres, la majoria

dels quals desaparegueren o es dispersaren amb els aldarulls de 1835.

Pelayo estudia la del vicari Francesc Veray, de Girona, amb un ampli fons jurídic que li serveix per parlar de la circulació de les obres jurídiques llavors (l'inventari *post mortem* de Veray, base de l'estudi, és de 1787). De trajectòria més llarga és l'estudi de Pardo Tomás, investigador del CSIC de Barcelona, sobre la col·lecció de llibres, objectes i curiositats naturals de la família Salvador, reconeguda nissaga d'apotecaris i naturalistes, que van reunir una interessant biblioteca, alhora que herbari i gabinet de curiositats, entre 1626 i 1857 (la col·lecció es conserva avui, íntegra i amb el mobiliari original, a l'Institut Botànic de Barcelona); l'autor la contextualitza en el corrent europeu de l'època de constituir aquest tipus de gabinet, sorgit arran de l'interès creixent per les ciències.

Socias Batet dedica una àmplia monografia a dos col·leccionistes bibliòfils: el barceloní Isidre Bonsoms Sicart (1849-1922), que va reunir una de les millors col·leccions cervantines mundials, a més d'altres fons llegats a la Biblioteca de Catalunya, i el nord-americà Archer Milton Huntington (1870-1955), hispanòfil i fundador de la Hispanic Society de Nova York. L'epistolari que van crear entre 1903 i 1913 mostra les interioritats de la constitució de les dues fabuloses col·leccions i de la situació del mercat del llibre vell i les biblioteques el primer quart del segle.

Podem encabir aquí l'article d'Astals, Ruiz i Verger que descriu i analitza la base de dades *Antics posseïdors* de la Biblioteca de Reserva de la Universitat de Barcelona, que permet recuperar els llibres antics de la biblioteca a partir de la cerca dels seus antics propietaris, extrets dels ex-libris, segells o anotacions manuscrites conservades a cada volum. Aquest projecte, del qual s'expliquen alguns precedents i projectes europeus similars, permet un nou camp de recerca i la reconstitució fàcil de fons bibliotecaris reunits avui a la UB.

Coincideixen dues obres que estudien la biblioteca personal d'Adolf Hitler, i extreuen algunes conclusions sobre els gustos estètics o els interessos intel·lectuals del personatge. Calculada en més de 16.000 volums repartits en tres residències, la gran majoria es va destruir o dispersar, i només se'n conserven 1.244, trobats

majoritàriament en una mina de sal de Berchtesgaden (avui a la Third Reich Collection de la Library of Congress de Washington) i al búnquer de Berlín (avui a la John Hay Library de la Brown University). El catàleg d'aquest fons no es publicà fins al 2001. Una de les obres és la de l'historiador Juan Baráibar, que estudia com es formà la ideologia i el pensament del nacionalsocialisme a partir dels nombrosos llibres que els teòrics del moviment i altres autors van regalar i dedicar a Hitler. L'autor en fa un estudi cronològic i un de temàtic, i hi tracta les obres sobre irracionalisme, ocultisme, la revolució conservadora i l'antisemitisme.

L'altra obra és la traducció del llibre de Timothy Ryback *Hitler's private library: the books that Shaped his life*. Amb un plantejament diferent, Ryback vol fixar l'ordre cronològic de les lectures del dictador, intentant establir la influència sobre el seu pensament: des d'una guia de Berlín adquirida el 1915 a la biografia de Frederic II de Prússia de Thomas Carlyle.

També s'ha publicat a Barcelona la traducció del llibre de Bonnet *Des bibliothèques pleines de fantômes*, assaig de caire literari en què, amb una òptica personal, l'autor parla de la passió del col·leccionisme de llibres i els problemes que comporta. Finalment, en l'àmbit de la divulgació, es pot citar el treball de Janer sobre les biblioteques de Pèrgam i Alexandria i la seva rivalitat, amb apunts sobre l'ús que feien del paper i el pergami.

Tres treballs se centren en la trajectòria de diversos bibliotecaris. A *Llum entre ombres*, Comas fa una semblança del primer bibliotecari de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer, Joan Oliva. Marzal i Albà estudien el sistema de classificació sistemàtica que Oliva va proposar per a la biblioteca, a partir de les paperetes i materials deixats, ja que l'autor no el va poder acabar. Estivill recupera la figura de la bibliotecària Rosalia Guilleumas, que fou directora de la Xarxa de Biblioteques Populares de la Diputació de Barcelona, de la Biblioteca de Catalunya i de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, com també de l'Escola de Bibliologia; en tots els càrrecs va modernitzar les línies bibliotecàries existents i va professionalitzar la professió, recuperant en part l'esperit innovador que aquestes institucions havien tingut abans de la Guerra Civil.

2.7 ARXIUS

En el camp de la documentació arxivística, Ostolaza Monterde i Panizo reconstrueixen la història de la documentació medieval del monestir cistercenc de Fitero (Navarra) mitjançant l'anàlisi dels 135 documents conservats i de les referències presents en inventaris de l'edat moderna; s'indueix que ja als segles XVII i XVIII, i tot i que el monestir continuava habitat, ja s'havien perdut una bona part d'originals importants, i només al final del XVIII comencen a prendre's mesures per protegir els altres, situació que probablement es va donar en altres institucions similars. Gironella, Boadas i Casellas fan una aproximació a la documentació provinent de convents desamortitzats que avui és a l'Arxiu Municipal de Girona, i en destaquen l'origen i la trajectòria posterior a 1835, fins a arribar-hi.

Domingo narra la història de la reconstrucció dels arxius d'Agramunt després de la dispersió de la documentació durant la Guerra Civil. S'han pogut recuperar els traslladats durant la Guerra pel Servei d'Arxius de la Generalitat i els trobats en mans de particulars, on havien arribat per circumstàncies diverses.

Altres treballs descriuen i valoren fons concrets, i sovint donen notícia de l'origen i la formació del fons o l'arxiu. Torné ho fa amb els pergamins conservats avui al monestir de Poblet, de diferents procedències, ja que l'arxiu antic del monestir es va perdre el 1835. Portell i Rifà estudia el fons llegat pel compositor Joaquim Cassadó i Valls (1867-1926) a la Biblioteca de Catalunya, format sobretot per partitures manuscrites d'unes 230 obres i fragments.

Finalment, tres treballs es dediquen a biografies d'arxivistes: les de Josep M. Pons i Guri (1909-2005), advocat, historiador del dret i arxiver arenyenc, per Palou; la de Gabriel Roura i Güibas (1932-2008), canonge arxiver de la catedral de Girona, per Villart, acompanyat d'una bibliografia completa de la seva obra per Isabel Juncosa, i la de Josep M. Sans i Travé, per Gonzalvo i Bou.

2.8 PRESERVACIÓ DEL PATRIMONI BIBLIOGRÀFIC I DOCUMENTAL

Finalment, podem recollir un seguit de treballs relatius al tractament, la preservació i la conservació del patrimoni.

Pedraza exposa les capacitats i competències dels pèrits en llibre antic, professionals que apliquen els seus coneixements bibliogràfics en la taxació i valoració d'aquest tipus de material, ja en transaccions o negocis, en plets, etc.

Alguns treballs exposen el valor i la problemàtica del patrimoni fotogràfic. Perrotta presenta la figura d'un pioner en la documentació fotogràfica del patrimoni artístic, creador al seu torn d'un arxiu patrimonial de gran valor: Adolf Mas (1861-1936), fundador de l'Arxiu Mas, amb més de 100.000 negatius el 1935, alguns únics testimonis de llocs, edificis o obres d'art desapareguts. Foix planteja el problema de la quantificació i estudia arxius fotogràfics presents a Internet, de 26 entitats catalanes amb més de cinc mil imatges digitalitzades, amb un total de més de 250.000 accessibles en xarxa. Sánchez Vigil (Sánchez Vigil, 2011) comenta la tasca feta per les institucions públiques espanyoles en la recuperació, tractament i difusió del patrimoni fotogràfic, però amb criteris molt diferents, especialment pel que fa a l'ús i la reproducció dels documents. Finalment, Fontanella exposa la necessitat de millorar en la gestió, l'accés i la conservació dels arxius fotogràfics, a partir de la seva experiència com a investigador. Considera la fotografia com un instrument auxiliar de la recerca històrica, i ahora com a objecte d'estudi en si mateix.

Estivill, Gascón i Sulé presenten una anàlisi comparativa de diversos dipòsits digitals de patrimoni bibliogràfic, creats per diferents biblioteques espanyoles, comentant les directrius de constitució de la col·lecció, la descripció dels llocs web i les possibilitats de recuperació de les dades. Finalment, Gómez Escofet (UAB) i altres autors comenten la normativa per al patrimoni bibliogràfic conservat a les biblioteques universitàries espanyoles.

Per acabar, citem una nova edició actualitzada de la ja clàssica obra de Báez sobre la destrucció de llibres i biblioteques, on s'afegeixen gairebé cent pàgines noves amb dades sobre destruccions esdevingudes en recents conflictes bèl·lics i desastres naturals.

3 ESTUDIS I RECERCA

3.1 DOCÈNCIA

El 2010 la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona va sol·licitar el màster Erasmus Mundus Cultural Heritage in Libraries: Knowledge and Preservation from Past to Future, organitzat conjuntament amb la Scuola Speciale per Archivisti e Bibliotecari della Sapienza - Università di Roma, l'École Nationale Supérieure des Sciences de l'Information et des Bibliothèques (Villeurbanne, França) i la Université Lumière Lyon 2 (Lió). Les úniques propostes que tiraren endavant, però, foren les que van assolir més de 75 punts.

Arran d'aquesta proposta, la mateixa facultat va organitzar el curs de postgrau Tractament i gestió del patrimoni bibliogràfic, aprovat per la UB amb 10 crèdits el curs 2010-2011 i convertit en diploma de postgrau de 15 crèdits el curs 2011-2012. Adreçat a titulats d'Informació i Documentació, professionals en actiu per ampliar coneixement i especialitzar-se per treballar amb materials documentals patrimonials, s'hi tractaven matèries com les característiques formals de manuscrits i impresos antics, la seva catalogació bibliogràfica o polítiques i procediments de preservació i digitalització, i tallers i seminaris breus sobre assumptes com les tècniques de gravat, digitalització o l'enquadernació. Després de programar-lo els cursos 2010-2011 i 2011-2012, començaren els tràmits per ampliar-lo i convertir-lo en estudis de màster.

El màster de Cultures Medievales, ofert des de 2011 a la Facultat de Filologia de la UB, vol aplegar estudis interdisciplinaris sobre l'època medieval. Entre les assignatures que en formen part hi ha les d'escriptura i cultura escrita a l'edat mitjana, sobre escriptura paleografia i fonts documentals (que també, el mateix curs, formà part del màster d'Estudis Històrics de la Facultat de Geografia i Història), i una de codicologia, centrada en la bibliografia material del còdex: tècniques d'elaboració, característiques, usos, etc. La mateixa facultat oferí el curs 2011-2012 el màster de Cultures i Llengües de l'Antiguitat, on s'inclouia l'assignatura Sistemes d'Es-criptura de la Mediterrània i del Pròxim Orient Antic, sobre els sistemes d'escriptura de l'antic Orient, Egipte, la Grècia clàssica i els pobles preromans, per acabar amb l'escriptura llatina antiga. Finalment, en el màster

interuniversitari d'Història Contemporània, de la UAB i altres universitats estatals, hi ha l'optativa Història de l'Edició i de la Lectura.

Pel que fa al grau, en alguns s'incorporen assignatures de caire històric equivalents a les ja existents en les titulacions anteriors: Història Social del Coneixement al grau d'Informació i Documentació de la UB, Paleografia i Diplomàtica al d'Història (UB i UAB) o Història de la Comunicació al grau de Periodisme de la UAB. El grau d'Estudis Literaris, que comença l'any 2011 a la Facultat de Filologia de la UB, inclou l'assignatura d'Història del Llibre i de la Lectura, més centrada en els períodes medieval i modern. A la Universitat de Girona, l'assignatura optativa Història de Llibre i de la Lectura s'ofereix en diversos graus de la Facultat de Lletres.

3.2 GRUPS DE RECERCA

Els grups de recerca comentats el bienni anterior han continuat la seva tasca. En general, són grups que treballen àmbits multidisciplinaris d'història i estudis culturals, dintre dels quals poden desenvolupar-se estudis o línies de recerca especialitzades en la història del document o la seva producció.

Se n'hi poden afegir alguns que centren les línies de recerca en algun tipus de document antic: el Grup de Recerca Char-

tae, del Centre d'Estudis i de Recerca d'Humanitats de la UAB, estudia de manera interdisciplinària la correspondència i la carta escrita. A la mateixa universitat, el Departament d'Art i de Musicologia va desenvolupar entre 2009 i 2011 el projecte de recerca «La música religiosa en Catalunya en el segle XIX: estudios sobre patrimonio musical: los fondos musicales del Archivo Diocesano de Girona, Biblioteca Episcopal de Barcelona, Mataró, Olot y Tárrega» (HAR2008-03587. Ministerio de Educación y Ciencia), centrat en la identificació de partitures en aquests centres documentals.

Entre els grups interdisciplinaris de recerca que tracten la temàtica del llibre, el document i la seva producció, difusió i ús, poden citar-se a la Universitat Autònoma de Barcelona: el Grup de Recerca d'Història Moderna Manuscrits (del Departament d'Història Moderna i

Contemporània), especialment el projecte de recerca «Identitats: cultura i pensament polític en el procés de construcció nacional català» (Projecte de Suport als Grups de Recerca de Catalunya 2009SGR-808, 2009-2013). El 2010, aquest grup acabava el projecte «Inventario, estudio y divulgación de la documentación privada de la Cataluña moderna (diarios y epistolarios)» (projecte I+D del Ministerio de Ciencia e Innovación, HUM2007, 2007-2010). Al mateix departament es troben el Grup de Recerca d'Estudis d'Història Cultural (GREHC, grup consolidat el 2009 SGR329, en actiu des de 1992 i amb nombrosos treballs sobre el llibre i l'edició), el Grup de Recerca Estudis d'Història Social i Cultural i el Grup de Recerca Història Comparada de l'Europa Moderna. Per la seva banda, el Departament d'Història de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana centra la recerca sobre llibres al Grup de Recerca Seminari de Paleografia, de Codicologia i de Diplomàtica, dirigit per Jesús Alturo. El Grup de Recerca d'Història del Periodisme (Departament de Periodisme i Ciències de la Comunicació), el Grupo de Investigación Transmisión y Edición de Textos del Siglo de Oro i el projecte «Research Group History of Science, Technology and Medicine in Modern Catalonia (18th-20th centuries)» (del Centre d'Història de la Ciència, AGAUR, 2009-2013), són altres grups que centren una part de la recerca en el document antic com a objecte.

A la Universitat de Barcelona, alguns projectes i grups de recerca basen el seu treball en els documents antics: el Departament d'Història de l'Art promou el projecte «Archivo crítico y analítico de las fuentes bibliográficas y documentales del arte en Cataluña en la época de los Austrias: 1516-1714»; el Departament de Geografia Humana, el Grup d'Història de la Cartografia (amb un subgrup a la Universitat de Lleida), i el de Filologia Catalana, el Grup de Cultura i Literatura a la Baixa Edat Mitjana (2009 SGR 1261). L'Institut de Recerca en Cultures Medievales i el Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica estudien el llibre i les escriptures medievals al

Grup de Recerca d'Història Medieval: Fonts i Estudis (grup de recerca consolidat 2009SGR15) o al grup d'innovació docent [contra]Taedium.

A la Universitat de Girona trobem el Grup de Recerca de Patrimoni Literari (GRHCS102) i el Seminari Permanent

d'Estudis Polítics i Culturals, de l'Institut de Recerca Històrica, per fomentar la història política i cultural i la cultura escrita, visual i musical de les èpoques medieval i moderna. A la Universitat de Lleida s'hi troba el Grup de Recerca Consolidat en Estudis Medievals Espai, Poder i Cultura, i a la Universitat Rovira i Virgili, el Grup Manuscrits i Biblioteques a Catalunya, dedicat a la recerca sobre història del llibre i de les biblioteques dels segles XV al XVII especialment a Tarragona. Aquest grup desenvolupa actualment el projecte «Manuscrits de l'Escorial de la Biblioteca d'Antoni Agustín» (Pla nacional d'I+D+I, FFI2009-11060, 2010-2012), per estudiar aquesta biblioteca i la influència de l'humanisme italià a Catalunya. També toca temàtiques relatives al llibre el grup Literatura, Art i Representació a la Llarg Edat Mitjana de la URV (2009 SGR 258). Finalment, a la Universitat de Vic, el Grup de Recerca Textos Literaris Contemporanis: Estudi, Edició i Traducció manté una línia de treball sobre història editorial, traducció i recepció literàries a Catalunya.

3.3 TREBALLS I TESIS

Algunes tesis presentades se centren en l'estudi de la producció documental. Carlos Blanco Fernández presentà *Divinas palabras en moldes humanos: libro e impreso religioso en la Cataluña de la época moderna (ss. XVI-XVIII)* el 2010. Dirigida per José Luís Betrán Moya al Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, analitza el paper dels impresos catalans en els processos de confessionalització i aculturació de l'Europa catòlica. S'hi parla de la presència de les impremtes del Principat en els circuits comercials i la seva relació amb el món intel·lectual i els autors d'ordes religiosos. L'autor parteix (i n'ofereix la bibliografia) de la recopilació de les referències d'uns set mil documents impresos d'aquest tipus, quantitat enorme en percentatge que demostra que l'Església fou, tant en el paper de promotora com en el de consumidora, un agent essencial en el desenvolupament de la indústria editorial catalana.

Albert Corbeto, a qui podem atribuir les contribucions més significatives dels últims anys en la recerca sobre la història de la tipografia espanyola, llegí la seva tesi doctoral *Aportacions a la història de la tipografia a Espanya: la producció i el comerç de tipus d'impremta als segles XV-XIX* el setembre de 2011. Dirigida per Josep M. Pujol

i Sanmartín al Departament d'Art i Musicologia de la Universitat Autònoma de Barcelona, presenta una completíssima panoràmica del disseny i fabricació de tipus d'impremta a Espanya, com també de la seva circulació. Des dels primers tipus tallats pels impressors alemanys establerts a la Península fins al 1833, data convencional fixada com a final de la producció artesanal del llibre i de la impremta manual, que dona pas a la indústria editorial moderna, hi destaquen la valoració de la figura i aportacions de grans tipògrafs, com ara Brócar a començament del segle XVI, el renaixement del disseny de tipus del segle XVIII amb Pradell, Gil o Espinosa de los Monteros, o l'aportació essencial, l'única amb una continuïtat perllongada en el temps, de la foneria del convent de Sant Josep de Barcelona, que tancà poc després, el 1837. L'examen dels espècimens i mostraris d'impremtes i tallers i dels mateixos productes impresos permet de refer una història fins ara menystinguda i poc valorada.

Encara que el llibre no en sigui l'objecte d'estudi, sí que té un paper important a la tesi de Josep Capdeferro Pla *Joan Pere Fontanella (1575-1649), un advocat de luxe per a la ciutat de Girona* (2010), dirigida per Tomás de Montagut Estraguès i defensada al Departament de Dret de la Universitat Pompeu Fabra. Fontanella fou un advocat olotí, actiu a Girona i de prestigi internacional, amb obres reconegudes com ara *De pactis nuptialibus* o *Sacri Regii Senatus Cataloniae Decisiones*, de què l'autor ressegueix la història editorial. És notable l'estudi de les lectures i la reconstrucció de la biblioteca del jurista a partir de les citacions trobades a les seves obres: Capdeferro pensa que Fontanella no fa servir els llibres només amb finalitat pràctica, sinó que hi va més enllà amb una anàlisi «científica i vocacional». El seu testament (no se'n conserva l'inventari *post mortem*, però) demostra la valoració que feia dels llibres: quan deixa els de dret al seu fill menor Francesc, també jurista (el conegut poeta barroc), mentre que la resta passa a la seva esposa que «sabrà ben mirar per sos fills y donarà a quiscú lo que convindrà». També entra Capdeferro en una temàtica inèdita: la recerca sobre la confecció i edició de les alegacions jurídiques, que el porta a parlar dels motius de redacció i impressió d'aquests memorials i de la praxi jurídica que solen contenir.

4 DIFUSIÓ I DIVULGACIÓ

4.1 CONGRESSOS, SEMINARIS I REUNIONS CIENTÍFIQUES

Algunes institucions han organitzat reunions científiques i tallers al voltant de la història del llibre, la lectura i les biblioteques, o del patrimoni bibliogràfic en general.

El 20 i 21 d'octubre de 2011, l'Arxiu Nacional de Catalunya va organitzar les II Jornades Internacionals sobre Història del Llibre i de la Lectura, a la seu de Sant Cugat del Vallès. Les comunicacions presentades se centraven en el control de la circulació de llibres en diferents moments històrics. Publicades en un volum, van ser: «O homines, ad servitutum paratos!» d'Elisa Ruiz García (Universidad Complutense de Madrid), «Quema y circulación clandestina de libros en la Antigüedad Tardía en el ámbito de la polémica cristianismopaganismo» de Ramón Teja i Mar Marcos (Universidad de Cantabria), «Damnatio memoriae: la circolazione dei libri proibiti tra censura e rimozione» de Fabio Troncarelli (Università di Viterbo), «El control inquisitorial en materia de libros prohibidos durante la edad moderna» de Juan Carlos Galende (Universidad Complutense de Madrid), «Entre la proscripción, la tolerancia i la propaganda: llibres en l'entorn totalitari europeu» de Maria Josefa Gallofré (Universitat Autònoma de Barcelona), «Os perigos da leitura no feminino: dos livros aconselhados aos proibidos (séculos XIX e XX)» d'Irene Vaquinhas (Universidade de Coimbra) i, com a clausura, «L'ús monàstic i litúrgic d'obres prohibides malgrat la censura» d'Anscari M. Mundó (Institut d'Estudis Catalans).

El 26 de maig de 2010, el Seminari de Paleografia, Codicologia i Diplomàtica de la UAB havia organitzat les Jornades Internacionals «La escritura visigótica en la Península Ibérica: nuevas aportaciones». Sota la coordinació de Jesús Alturo, Miquel Torras i Ainoa Castro, s'hi discutiren qüestions paleogràfiques d'aquest tipus d'escriptura durant l'alta edat mitjana i fins als segles XI i XII — «La escritura visigótica cursiva en su período primitivo» d'Isabel Velázquez Soriano, «La escritura visigótica redonda en Galicia: documentos de la catedral de Lugo» d'Ainoa Castro — i els usos i variants en zones i àmbits determinats — «Sobre la escritura visigótica en León y Castilla durante su etapa primitiva (siglos VII-X)» de Marta Herrero i José Antonio Fernández Flórez, «La escritura visigótica en los centros mozárabes en su

período primitivo» de Carmen del Camino o «A escrita visigótica na chancelaria de Afonso Henriques (1109-1185)» de María José Azevedo — o l'estudi posterior de l'escriptura — «La escritura visigótica en la historiografía ilustrada española del siglo XVIII» de Miquel Torras.

En el camp del document arxivístic, les VIII Jornades de Ciències i Tècniques Historiogràfiques sota el nom «La Escritura de la Memoria: los Registros» (Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona i Arxiu de la Corona d'Aragó, 21 i 22 de juny de 2010). Coordinades per Ignasi J. Baiges Jardí, presentà comunicacions dedicades als registres de diferents procedències presents als arxius espanyols: des del general «Los registros hispanos: perspectivas de investigación» de P. Ostos Salcedo (Universidad de Sevilla) als de cancelleries concretes com ara «Los registros de la cancillería castellana» — J. López Gutiérrez, Universidad Pablo de Olavide — i «Los registros de la cancillería de los reyes de Aragón» — A. Torra Pérez, ACA — o als registres generats per notaris — «Los registros notariales de la Corona de Castilla» (J. M. de la Obra Sierra, Universidad de Granada) i «Los registros notariales catalanes» (D. Piñol Alabart, UB) — o en l'àmbit eclesiàstic — «Los registros episcopales» (M. Cárcel Ortí, Universitat de València).

Sobre col·leccions arxivístiques versà el col·loqui internacional Els Arxius Patrimonials, Situació i Reptes de Futur (Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona, 1 i 2 de juny de 2011), organitzat per integrants del projecte Arquibanc. S'hi debaté la situació dels arxius patrimonials i actuacions i iniciatives empreses.

Relacionat amb la preservació i conservació de fons patrimonials, l'Ateneu Barcelonès organitzà la jornada «Biblioteques patrimonials: conservant el futur, construint el passat» (24 de novembre de 2010) sobre la difusió i la digitalització del patrimoni documental antic, amb la participació d'experts de Catalunya i el Regne Unit.

Arran de l'exposició «La maquinària de la lectura: la impremta a Lleida de Botel al segle XXI» a Lleida, l'Institut d'Estudis Ilerdencs va organitzar una jornada de conferències el 13 d'abril de 2010 on, sota el mateix títol, diversos autors van parlar d'aspectes relacionats amb la història de la impremta. Hi intervingueren Augusto Jurado amb «Orígenes de la imprenta», Albert Corbeto

amb «Evolució històrica de la lletra d'impremta: la tipografia a Catalunya», Julián Acebrón amb «La impremta a Lleida de Botel al segle XX» i Laura Borràs amb «Els nous formats del llibre i el futur de l'edició».

El Congrés Internacional «Textos castigados: la censura editorial en el Siglo de Oro» (15 i 16 de desembre de 2011), a l'Institut de Recerca Històrica de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona, va discutir la censura eclesiàstica als textos (especialment els literaris) editats a l'Espanya dels segles XVI i XVII, i la publicació d'índexs de llibres prohibits. Coordinat per Eugènia Fosalba, va presentar, a més de les purament filològiques i relacionades amb la transmissió del text, algunes més de vinculades a la història de l'edició com «“Semejantes libros buenos y provechosos”: Arias Montano y el *Index expurgatorius* de 1571» de Luis Gómez Canseco (Universidad de Huelva), «Censura difusa y disciplinamiento social. Perspectiva de investigación en la teoría censoria del tardo Renacimiento» de María José Vega (Universitat Autònoma de Barcelona), «El *Cancionero General* y la censura» d'Ines Ravasini (Università di Bari), «Censura i traducció al segle XVI: casos de literatura històrica» Cesc Esteve (UAB) o «La censura en las traducciones francesas de *El Héroe* graciano» de Sònia Boadas (Universitat de Girona).

Les Jornades d'Història de la Cartografia (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 19 i 20 de maig de 2010), coordinades per Carme Montaner i Francesc Nadal, de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, presentaren diverses comunicacions sobre producció cartogràfica a Barcelona, especialment als segles XVIII i XIX: «Cartografia urbana i representacions de Barcelona fins al segle XVIII», de Manuel Guàrdia; «Cartografía militar y representación espacial en el siglo XVIII», de Juan Miguel Muñoz Corbalán; «Geòmetres, arquitectes i editors: cartografiar Barcelona (1750-1850)», de Jesus Burgueño, o «Planimetría parcelaria municipal del Pla de Barcelona (1845-1871)», de Luis Urteaga.

Al col·loqui internacional «Construcció i projecció de la memòria personal a l'època moderna» (10-12 de novembre de 2011, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona) s'han debatut qüestions relatives a l'escriptura de diaris, dietaris, epistolaris i altres obres memorialístiques o autobiogràfiques. Antoni Simon i Tarrés (UB) emmarcà la temàtica amb la ponència inaugural «Memòries i diaris

personals de la Catalunya moderna: del no-res a la plètor». Antonio Castillo Gómez (Universidad de Alcalá de Henares) centrava l'assumpte a l'Espanya moderna a «Escribir para no olvidar. Diarios y memorias personales en la temprana Edad Moderna», i Michela Rusi (Università Ca' Foscari Venezia) a Itàlia («Le occorrenze dell'io: sulle scritte autobiografiche nella letteratura italiana dell'età moderna»). Xavier Torres Sans (UdG) plantejà aquestes obres com a reflex de la situació política del país («Política i faccionalisme als llibres de família de la Catalunya moderna»). Les motivacions psicològiques i la repercussió sociològica d'aquest tipus d'obra es discutiren a «Pourquoi laisser trace de sa vie ordinaire? (France-Catalogne, XVe-XIXe siècles)» de Sylvie Mouysset (Université de Toulouse-Le Mirail), «Llocs i límits del jo» d'Eulàlia Miralles (UOC i Universitat de Girona), «Au commencement était (parfois) l'écriture. Pratiques sociales de l'écrit du for privé» de Danièle Tosato-Rigo (Université de Lausanne) o «Les écrits du for privé, un concept et son internationalisation» de François-Joseph Ruggiu (Université Paris IV).

Van exposar casos concrets Francisco Roque de Oliveira a «Matemático insigne y sobremano distraído: disonancias biográficas a propósito del Sumario da vida de Manuel Godinho de Erédia (Goa, 1616)», i Henry Ettinghausen (University of Southampton) amb «Per sobre de la llei i les autoritats: els autobiògrafs Alonso de Contreras i Diego Duque de Estrada». Manuel Llanas (Universitat de Vic) comentà l'estratègia d'algunes editorials catalanes en la immediata postguerra, que van triar la traducció de novetats estrangeres al català com a línia de treball («Traduir al castellà en un compàs d'espera: els casos de les editorials Ayma i Miquel Arimany als anys 40 i 50», en el III Simposi sobre Traducció i Recepció en la Literatura Catalana Contemporània «La traducció i el món editorial català de postguerra» a la Universitat Pompeu Fabra, 8-9 de juliol de 2010). Finalment, Òscar Jané (UAB) presentà el portal *Memòria personal*, comentat en l'apartat de publicacions.

The screenshot shows the homepage of the 'Memòria Personal' website. At the top, there is a search bar with the text 'quin text vols trobar?' and a 'cerca avançada' link. To the right of the search bar are social media icons for Twitter, Facebook, and a language selector for 'Català-Castellano'. Below the search bar, there are two main sections: 'El projecte' and 'El fons'. The 'El projecte' section contains a paragraph describing the project as a database of written documentation (diaries, autobiographies, etc.) from Catalonia and other Catalan-speaking territories. The 'El fons' section features a thumbnail image of a handwritten document and the text 'Dietari d'en Jaume Safont' with the dates '1450-1500' and 'Fons: 288 x 220 mm. f. 1-154'.

Entre els congressos amb participació de persones de Catalunya podem citar el dedicat a les relacions de successos: VI Coloquio Internacional de la «Sociedad para el Estudio de las Relaciones de Sucesos» (San Millán de la Cogolla, 2-4 de desembre de 2010), on participaren José Antonio Ortiz García (Universitat de Barcelona) amb «Las relaciones de sucesos funerarios en el obispado de Barcelona, siglos XVII y XVIII» i Ricard Expósito Amagat (Universitat de Girona) amb «La prensa catalana en la Guerra de Sucesión: entre la información y el privilegio».

D'altra banda, Josefina Planas (Universitat de Lleida) participà al Congrés Internacional «Mercats del luxe, mercats de l'art: la Corona d'Aragó i la Mediterrània en els segles XIV i XV» (Universitat de València, 7-10 de setembre de 2010) amb la comunicació «La biblioteca de Benedicto XIII y el *scriptorium* de Peníscola: el protagonismo de las relaciones internacionales en la elaboración de códices de lujo», on exposava la influència dels tallers artístics europeus del gòtic internacional a la Corona d'Aragó i a la cort papal de l'antipapa Benet XIII. Llanas parlà sobre l'edició en català a partir de les cartes creuades entre l'editor Josep M. Cruzet, fundador de Selecta, i l'autor Gaziell («Aspectes de l'edició en català durant el franquisme (a propòsit de la correspondència entre Gaziell i Josep M. Cruzet)», en el 22è Col·loqui Germano-Català (Viena, 23-26 de setembre de 2010).

En un pla més divulgatiu, adreçat al gran públic, l'Arxiu Comarcal de l'Urgell (Tàrraga) va dur a terme «Quina pell!», un curs sobre la història del pergami com a suport per a l'escriptura, amb nocions bàsiques sobre la seva història, tractament i gestió, els dies 24, 25 i 31 de març de 2011. El llibre medieval ha estat objecte de diverses xerrades dels ponents de Seminaris en Tàndem, organitzats per l'Associació de Recerca i Difusió Interdisciplinària en Cultures Medievals d'estudiants de tercer cicle vinculats a l'Institut de Recerca en Cultures Medievals (IRCVM) de la Universitat de Barcelona.

També obert a tots els públics, Casa Àsia organitzà un cicle de cinc conferències sobre escriptures orientals, coordinat per Josep Lluís Alay, director de l'Observatori del Tibet i Àsia Central de la Universitat de Barcelona. Escripcions del món actual (del 6 d'octubre al 10 de novembre de 2010). Cada xerrada explica els orígens, estructura, característiques i ús actual de diverses escriptures: «Noves escriptures per a antics pobles: l'Àrtic

i les primeres nacions d'Amèrica», «El viatge de les escriptures semítiques de la Mediterrània al Pacífic», «Escriure a l'Himàlaia tibetà i a les jungles d'Indoxina», «Índia, la Babel de les escriptures: de l'alfabet dels déus a l'escriptura tàmil» i «Escripcions d'Àsia Oriental: xinesa, japonesa, coreana i vietnamita».

Finalment, amb motiu de la inauguració de la nova sala de lectura de la Biblioteca Pública Episcopal de Barcelona (2 de febrer de 2011), va tenir lloc un acte acadèmic al voltant de la biblioteca, que, inaugurada el 1772 amb la voluntat de ser pública, és la més antiga de la ciutat encara en funcionament. Les comunicacions llegides foren: «La història de la Biblioteca Episcopal de Barcelona», de Josep Maria Martí i Bonet, director de la Biblioteca; «El Seminari Conciliar i la seva Biblioteca», de Josep Maria Turull, rector del Seminari, i «L'aportació de la Diputació de Barcelona a la Biblioteca Pública Episcopal» d'Antoni Fogué, president de la Diputació de Barcelona. La mateixa biblioteca va estar present a les V Jornades de Bibliotecaris de la Iglesia (Madrid, 30-31 de març de 2011) mitjançant la comunicació de la seva directora, Isabel de Colmenares, «La Biblioteca del Seminario Diocesano de Barcelona y Google Books».

4.2 DIVULGACIÓ: CONFERÈNCIES

L'Institut de Recerca en Cultures Medievals de la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona va programar, en el marc de la 15a Setmana de la Ciència, la conferència «Codicologia: la ciència dels manuscrits medievals» (UB, Edifici Josep Carner, 16 de novembre de 2010).

A «Los libros del rey», Joaquín Yarza Luaces parlà sobre la producció librària a Barcelona el tombant dels segles XIV i XV i dels llibres de la biblioteca del rei Martí I, especialment els il·luminats. La conferència, dins el cicle commemoratiu del sisè centenari de la mort del rei, «Martí l'Humà i les formes artístiques (1356-1410)», va tenir lloc a l'Institut d'Estudis Catalans (22 de març de 2010).

En història editorial i de la impremta, cal comentar la conferència «100 años de Bruguera» (21 de setembre de 2010), on Antonio Guiral comentà la història de l'empresa des de la fundació el 1910 amb el nom El Gato Negro (que mantingué fins al 1940) fins a l'actualitat, sota el nom d'Ediciones B des de 1986.

Sobre l'ús i el control del llibre, Natàlia Maillard (Universidad de Sevilla) parlà dels hàbits de lectura de les dones a «Libros y lecturas de mujeres en el Renacimiento», a la Facultat de Biblioteconomia i Documentació (FBD) (23 de maig de 2012), i al mateix lloc, Manuel Peña Díaz (Universidad de Córdoba) impartí «Pasado y presente de las censuras» (5 d'abril de 2011), centrada en el procés de revisió i censura a l'Espanya de l'edat moderna. També a la FBD tingué lloc la conferència «Cantos de fuego y huellas de tinta: testimonios de procedencia novohispana» a càrrec de María Idalia García Aguilar (Centro de Investigaciones Bibliotecológicas de la Universidad Nacional Autónoma de México), sobre les marques de foc, ex-libris pirogravats als talls dels llibres a Mèxic entre els segles XVI i XIX (28 de setembre de 2010).

També en el marc dels estudis de doctorat, però a la Universitat di Roma La Sapienza, en el programa del Dipartimento di scienze del libro e del documento, Josefina Planas (UdL) va pronunciar la conferència «Alfonso X el Sabio y la iluminación de manuscritos en los reinos cristianos de la Península Ibérica» (Scuola superiore speciale per gli archivisti e bibliotecari, 22 de febrer de 2010). En el mateix marc, Pedro Rueda, Jesús Gascón i Andreu Sulé (UB) van dissertar, respectivament sobre: els llibreters i els intercanvis comercials de llibres a l'Espanya dels segles XVI-XVIII — «El negocio del libro: catálogos de libreros en España (siglos XVII-XVIII)» i «El intercambio del libro entre Europa y América Latina en el mundo moderno», 20 i 21 de gener de 2010 —, la història de l'ensenyament de la lectura a Europa — «Insegnare a leggere in Europa: dalla scuola monastica alla scuola attiva», 8 i 10 de març de 2011 — i l'evolució de les normatives i codis catalogràfics per a biblioteques — «Historia de la organización de colecciones bibliográficas», 9 i 10 de març de 2011.

Pel que fa a biblioteques, el 25 d'octubre, a la Biblioteca Pública de Salt, Domènec Martínez pronuncià la xerrada «La Biblioteca d'Alexandria: naixement i declivi». El 9 de novembre de 2011 es va presentar el llibre *Llum entre ombres: 6 biblioteques singulars a la Catalunya contemporània* (vegeu-ne més detalls a l'apartat de bibliografia) a la Biblioteca de Catalunya, amb una conferència sobre les biblioteques catalanes del segle XIX i començament del XX a càrrec de Montserrat Comas. La història dels arxius va ocupar «Tiempo de archivo: espacios y lugares de memoria en la edad moderna y contemporánea» (16

de març de 2011, Facultat de Biblioteconomia i Documentació) de Diego Navarro Bonill (UB).

Una altra conferència relacionada amb el llibre ha estat «Llibre d'artista: paràfrasi, tipologies seqüencials, narratives i estructures», per Bibiana Crespo, pintora i professora de la Facultat de Belles Arts de la UB (Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona, 10 de març de 2011).

4.3 DIVULGACIÓ: EXPOSICIONS

En aquest apartat es pot incloure un fet poc habitual, com és la inauguració, el 25 de febrer de 2011, d'un museu permanent dedicat a la impremta. Encara més sorprenent és que sigui una iniciativa totalment privada: es tracta d'un museu de maquinària d'impremta obert per l'empresa d'arts gràfiques Alzamora Group i ubicat a la seu d'Alzamora Packaging a Sant Joan les Fonts (Garrotxa). La col·lecció, recollida principalment per Pere Alzamora i Carbonell, inclou des de peces tipogràfiques del segle XVII o una premsa manual del segle XVIII a maquinària actual, i ofereix un panorama molt representatiu de l'evolució tecnològica del sector. Hores d'ara, el museu és l'únic del seu gènere a tot Catalunya.

També val la pena esmentar les visites comentades que, des de gener de 2012 i amb el nom *La Montaner i Simon: una editorial amb història*, poden fer-se, un dissabte al mes, a l'edifici de la Fundació Antoni Tàpies, antiga seu de l'editorial Montaner i Simon. Les visites se centren en l'editorial: s'hi explica la trajectòria, els orígens i la vinculació entre el seu fundador i l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner, nebot seu i autor del projecte arquitectònic, i el pas per l'editorial d'algunes personalitats com ara Pere Calders, Jesús Moncada o Josep Soler Vidal.

Diverses exposicions temporals de caire divulgatiu han tingut com a motiu el patrimoni documental, o han inclòs una presència significativa de llibres i documents antics. S'han consolidat les exposicions temporals dels grans centres patrimonials, com ara l'Arxiu de la Corona d'Aragó o la Biblioteca de Catalunya, adreçades a divulgar les seves col·leccions o relacionades amb elles. Així, l'ACA ha ofert diverses exposicions temàtiques dels fons arxivístics, de vegades complementades amb d'altres de procedència diversa: «Francesc de Borja, virrei de Catalunya: 1539-1543», amb motiu del cinquè centenari

del naixement del personatge i organitzada per l'Institut Municipal d'Arxius i Biblioteques de l'Ajuntament de Gandia; «Els moriscs: espanyols desterrats», amb motiu del quart centenari de l'expulsió dels moriscs, que afectà especialment el Regne de València; «Pere el Gran», exposició documental sobre el rei, també arran del centenari de la mort i on, a més d'uns cinquanta documents de l'arxiu reial, s'exposaven còdexs com el manuscrit de la crònica de Bernat Desclot.

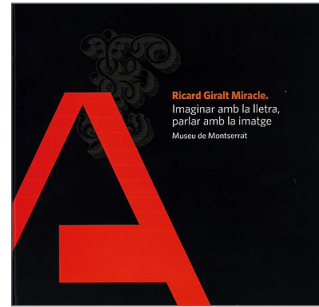
Algunes exposicions temàtiques s'han dedicat a la història de l'edició i la impremta. Rellevant, encara que petita per la poca producció conservada de l'impressor, ha estat «Pere Posa, el primer impressor català», amb una mostra dels impresos d'aquest tipògraf des del Curci Ruf de 1481 a 1506. «Joan Oliva i Milà: erudit i fidel bibliotecari (1858-1911)» es dedicà al que fou primer bibliotecari, des de 1883, de la Biblioteca Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú (on tingué lloc l'exposició) i impressor reconegut per les seves obres de bibliofília, amb seccions dedicades tant a la tasca bibliotecària d'Oliva (va fer la planificació i projecte de la col·lecció de la biblioteca i la catalogació del fons inicial) com a la seva trajectòria com a impressor.

A la Biblioteca de Catalunya hi ha hagut dues exposicions dedicades a la història editorial del segle XX: «Josep Vergés, editor de Destino» i «Cafè Central, 20 anys», dedicada a aquesta editorial de poesia activa entre 1989 i 2009 a Barcelona. «Continuar el combat: l'aventura del Club Editor (1955-2011)» resseguia la trajectòria d'aquesta editorial literària, fundada per Joan Sales i Xavier Benguerel. Arran de l'exposició s'hi fan conferències i debats. Finalment, «Del plom al dígit: trenta anys de publicacions (1980-2010)» mostrava les publicacions editades pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Dedicada a la impremta, «La maquinària de la lectura: la impremta a Lleida de Botel al segle XXI» exposava, a partir de la història de la impremta lleidatana, premses i altres estris, a més de mostres singulars de la impremta de la ciutat des del segle XV als nous formats digitals. De caire didàctic, també s'hi explicaven els processos de producció i difusió dels llibres, amb tallers pràctics. Centrada en la tipografia, el Museu Disseny Hub Barcelona va organitzar l'exposició «Helvetica: una nova tipografia», amb motiu del cinquantenari de la pòlissa,

creada per Max Miedinger el 1958, i del centenari del mateix dissenyador. Els precedents i, sobretot, la mostra de l'extraordinària repercussió de la lletra, considerada la més usada arreu durant el segle passat, són els fils conductors de la mostra.

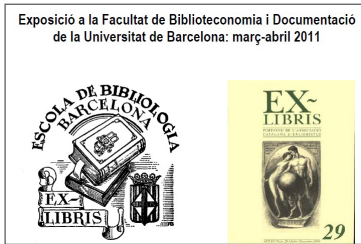
Al Museu de Montserrat es va poder veure «Ricard Giralt Miracle: imaginar amb la lletra, parlar amb la imatge», mostra petita sobre la producció tipogràfica i editorial de Giralt: llibres, cartells, pòlisses tipogràfiques, etc., des dels anys trenta als vuitanta del segle passat. Al també dissenyador gràfic Joan Pedragosa, maquetador de l'Editorial Polígrafa, es dedicà «Joan Pedragosa: disseny avançat» (Biblioteca de Catalunya).

En l'enquadernació se centra «Hermenegildo Miralles, Arts Gràfiques i Enquadernació», on s'exposaren els amplis fons de la col·lecció d'enquadernacions artístiques i industrials d'un dels renovadors de l'enquadernació de la seva època, Miralles (1859-1931). A més, es mostraven amb materials (plantilles, calcs, esborranys, etc.) i eines provinents del taller, avui custodiats a la Biblioteca de Catalunya, on tingué lloc l'exposició.

Altres exposicions s'han centrat en tipus particulars de document. La Biblioteca de Catalunya n'ha mostrat de basades en les seves col·leccions: «Manuscrits i impresos musicals de l'Edat Mitjana i el Renaixement», «Sardanes» amb partitures, enregistraments i llibres sobre aquesta dansa, o «*El Cargolí*: una revista catalana manuscrita il·lustrada». Als llibrets d'òpera barcelonins del segle XVIII es va dedicar *L'òpera a la Barcelona a mitjan segle XVIII. Les edicions de llibrets de Campins, Generas i Gibert*, amb llibrets basats en obres de Carlo Goldoni.

La Biblioteca de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona va organitzar l'exposició «El fons d'al·legacions jurídiques de la Biblioteca de l'ICAB» amb part de la col·lecció de 10.000 al·legacions i plets conservada a l'entitat, amb motiu de la finalització de la seva catalogació. A banda del valor històric i jurídic, són una mostra representativa de l'edició catalana dels segles XVI-XVIII.

Han abundat les mostres dedicades a materials gràfics de diferents tipus. Una va tenir com a motiu els ex-libris: a la Facultat de Biblioteconomia i

Documentació de la Universitat de Barcelona, amb una selecció d'ex-libris dels segles XIX i XX provinents de les col·leccions de l'Associació Catalana d'Exlibristes, de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i de particulars, en especial del president de l'Associació, Marià Casas i Hierro. A Salt va tenir lloc una exposició dedicada als punts de llibre antics des del final del segle XIX fins als anys seixanta del segle XX: «Un passeig per la història del punt de llibre». Les peces provenen de la col·lecció MONDOPUNT (de Montse Casaponsa i Domènec Martínez, amb 190.000 punts, 2.000 d'anteriors a 1960) i hi col·labora el G. C. A. Biete. «“Feliç Any Nou”: almanacs i calendaris» i «L'esperit de Nadal: una paga extraordinària per a una despesa extraordinària» mostraren, respectivament, calendaris i almanacs il·lustrats i targetes d'estrenes, especialment de la segona meitat del segle XIX i la primera del XX.

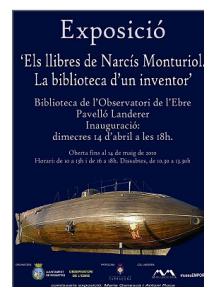
El gravat, la il·lustració o el llibre d'artista han centrat altres exposicions. «No es deixa llegir: llibre d'artista entre Barcelona i Bolonya» i «Llibres Art» foren mostres de llibres d'artista de diferents autors com ara Natxo Arteta o Javier Esteve, que n'organitzà la segona. Entre les exposicions dedicades a gravadors i il·lustradors, destaca: «E. C. Ricart (1960-2010): gravats», que commemorava el cinquantè aniversari de la mort de l'artista vilanoví. Presentava dos dels àlbums de proves de Ricart, fets entre 1915 i 1960, amb més de 2.800 gravats al boix, i gravats i llibres il·lustrats. A partir de la donació del taller de gravat, es va organitzar «Idea: carpeta d'estampes del taller ARTCONTRAPROVA» (Biblioteca de Catalunya), amb obres de 25 autors. Finalment, també a la Biblioteca de Catalunya, «L'últim Centelles» mostrava documents, fotografies i l'últim fotomuntatge del fotògraf Agustí Centelles.

Una mostra important s'ha dedicat a la publicació d'un llibre: «Concòrdia i patrimoni: tresors de la farmàcia catalana», al vestíbul de l'Edifici Històric de la Universitat de Barcelona per commemorar els cinc-cents anys de la primera de les concòrdies de Barcelona:

Concordie apothecariorum Barcinone (Barcelona, 1511), la segona farmacopea publicada al món. S'hi exposava l'únic exemplar conegut de l'edició, avui a la Facultat de Farmàcia de la UB, i altres edicions de farmacopees posteriors, a més d'altres llibres antics de farmàcia i objectes relacionats. També dedicada a una única obra va ser «Els atlas Blaeu a la Biblioteca de Reserva», que exposava els volums d'aquesta col·lecció setcentista (Amsterdam, 1659-1672), conservats a la UB.

Relacionades amb la professió bibliotecària, han tingut lloc algunes exposicions. «Moments estel·lars de la catalogació» commemorava els cinquanta anys de la Conferència Internacional sobre Principis de Catalogació (París, 1961), fita en la definició de la catalogació moderna, i els quaranta de l'inici del programa de la IFLA Control Bibliogràfic Universal. La mostra exposava les publicacions que han marcat la trajectòria de la catalogació formal moderna, des de Panizzi i Cutter a les RDA, codis catalogràfics estatals i internacionals, publicacions de l'ALA, IFLA i altres institucions, etc. «Rosa Leveroni, dona de lletres» commemorava el centenari de la poeta i bibliotecària: s'exposaven materials d'arxiu procedents de l'antiga Escola de Bibliotecàries, on estudià, i manuscrits i edicions de la seva obra.

Finalment, llibres i altres documents han estat la base d'exposicions sobre entitats o personalitats. Quant a les primeres, a la Biblioteca de Catalunya: «Cent anys de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (1911-2011)» o «Discòfils Associació Pro-Música», amb els programes i documents de les sessions de l'entitat, dedicada a l'audició d'obres musicals. Pel que fa a personalitats, la dedicada a Ramon Llull: «*Raimundus, christianus arabicus*: Ramon Llull i l'encontre de cultures» a l'Edifici Històric de la Universitat de Barcelona, amb llibres de l'autor conservats a la de Biblioteca de Lletres: sis impresos d'entre 1501 i 1520, dos del segle XVII i un del XVIII.

A l'Observatori de l'Ebre (Roquetes, Baix Ebre) l'exposició «Els llibres de Narcís Monturiol: la biblioteca d'un inventor» mostrava els llibres conservats de la biblioteca personal que el científic va fer servir per als seus estudis, donada a la institució pel seu fill. A Reus, «El llegat

de Josep Sardà i Caylà» exposava part dels 400 llibres llegats a la ciutat per aquest diputat amb la intenció de crear una biblioteca a mitjan segle XIX. Encara que pluridisciplinària, la majoria dels volums són jurídics i són una mostra representativa de la història del dret entre el segle XVI i el començament del XIX.

La Biblioteca de Catalunya ha organitzat exposicions amb materials propis dedicades a personatges diversos: l'arquitecte Gaietà Buïgas —«Gaietà Buïgas Monravà (1851-1919)»—, el pintor Pau Milà i Fontanals —«Pau Milà i Fontanals»—, l'historiador Jaume Vicens Vives —«Jaume Vicens Vives (1910-1960), historiador en temps difícils»— o els escriptors Màrius Torres —«Màrius Torres en el record: 1910-2010»— i Joan Maragall —«Maragall, terror espiritual». El centenari de la mort d'aquest últim autor va donar lloc també a l'exposició «Joan Maragall, la paraula il·luminada» al Palau Moja de Barcelona, amb materials provinents la major part de l'Arxiu Maragall. A Joan Salvat-Papasseit (1894-1924)

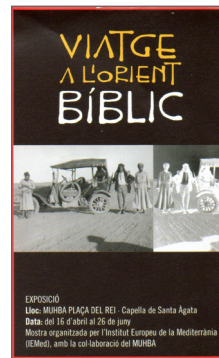

es dedicà «Salvat-Papasseit, poetavantguardistacatalà», amb la majoria d'edicions de l'obra del poeta, diaris i revistes on col·laborà i manuscrits, a

més d'obres d'altres autors. El metge reusenc Pere Mata fou homenatjat a l'exposició «L'Any Pere Mata», amb llibres de ciències i medicina dels segles XIX i començament del XX, com també ho fou Josep Salvany amb «Dr. Josep Salvany i Lleopart (1810-2010): una vida per la verola».

Entre les exposicions temàtiques de la Biblioteca de Catalunya, basades en el seu fons documental, n'hi hagué de dedicades a cultures i literatures diverses: «Colòmbia: una literatura, un país», «Literatura polonesa abans i després de Czesław Miłosz (1911-2004), Premi Nobel de Literatura 1980», «Escriptors hongaresos a la Biblioteca de Catalunya» o «Itàlia i Catalunya: recepció i projecció culturals», amb llibres italians traduïts al català i a la inversa des del segle XIV a l'actualitat. La UB presentà «L'utilitat química en llibres i catàlegs», amb abundants llibres científics des del segle XVI, en particular del XIX.

Altres mostres, dedicades a temàtiques diverses, recollien una part significativa de documents antics exposats.

«Viatge a l'Orient Bíblic» incloïa materials documentals relacionats amb l'arqueòleg benedictí Bonaventura M. Ubach: manuscrits i publicacions de les seves obres, llibres dels segles XIX i XX sobre Orient i documents recopilats pel mateix monjo: taules cuneïformes mesopotàmiques, còdexs islàmics, etc. El llibre oriental també formà

part de l'exposició «Rutes d'Aràbia: tresors arqueològics del regne d'Aràbia Saudita», on s'exhibien un bon nombre d'objectes com ara inscripcions sobre pedra (esteles funeràries i mostres epigràfiques) i ceràmica i manuscrits medievals, principalment còpies de l'Alcorà, amb decoracions miniades.

A l'exposició de reinauguració de la Fundació Tàpies després de la restauració de l'edifici, «Antoni Tàpies: els llocs de l'art», una sala mostrava alguns llibres destacats de l'extensa biblioteca personal de l'artista: des d'una Bíblia incunable o un manuscrit de l'Alcorà del segle XVI llibres científics dels segles XVI i XVII fins a obres sobre art oriental del XIX i llibres de bibliòfil i d'artista del XX.

Finalment, citem l'exposició «Impressions de Catalogne, XVe-XIXe siècles» a la Bibliothèque Mazarine de París, amb

trenta impresos catalans o d'autors catalans d'entre els segles XV i XIX.

4.4 FIRES

Han tingut lloc, igualment i amb periodicitat anual, les fires comercials tradicionals dedicades al llibre vell i d'ocasió: la Convenció del Col·leccionisme a l'Hotel Majestic de Barcelona (gener), Arts Libris, fira internacional del llibre d'art i disseny a l'Arts Santa Mònica de Barcelona (abril), Fira Internacional del Llibre Antic de Barcelona (maig, a la Casa Batlló, amb presència de llibreters antiquaris d'arreu), Fira del Llibre d'Ocasió Antic i Modern de Barcelona (setembre), Fira del Llibre Vell i Nou de Girona (octubre-novembre) i Liberisliber de Besalú (desembre).

NOTES

1. Hem de plànyer la mort, l'octubre de 2011, d'aquest insigne bibliògraf establert de feia anys a Madrid i un dels màxims estudiosos del llibre hispànic del Segle d'Or.

ANNEX D'EXPOSICIONS

«Antoni Tàpies: els llocs de l'art»

Fundació Tàpies

5 de març – 2 de maig de 2010

«L'any Pere Mata»

Col·legi Oficial de Metges de Catalunya

26 d'octubre de 2011 – juny de 2012

«L'art de felicitar el Nadal»

Comissàries: Pilar Estrada Bonell i Roser Pintó Fàbregas

Biblioteca de Catalunya. Espai Zero

11 de desembre de 2009 – 4 de gener de 2010

«Els atlas Blaeu a la Biblioteca de Reserva»

Universitat de Barcelona. Biblioteca de Lletres

7 – 18 de novembre de 2010

«Cafè Central, 20 anys»

Comissari: D. Sam Abrams

Biblioteca de Catalunya. Espai Zero

4 de maig – 5 de juliol de 2010

«El Cargolí: una revista catalana manuscrita il·lustrada»

Comissària: Joana Escobedo

Biblioteca de Catalunya. Espai Zero

6 de juny – 3 de juliol de 2011

«Cent anys de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (1911-2011)»

Comissàries: Joana Escobedo i Anna Gudayol

Biblioteca de Catalunya. Espai Zero

2 de novembre – 4 de desembre de 2011

«Colòmbia: una literatura, un país»

Comissaris: Núria Altarriba i Ferran Pascual

Biblioteca de Catalunya. Espai Zero

6 de setembre – 3 d'octubre de 2010

«Concòrdia i patrimoni: tresors de la farmàcia catalana»

Universitat de Barcelona. Vestíbul de l'Edifici Històric

13 d'octubre – 16 de desembre de 2010

«Continuar el combat: l'aventura del Club Editor (1955-2011)»

Comissari: Julià Guillamon

Biblioteca Jaume Fuster (Barcelona)

26 d'octubre – 21 de desembre de 2011

«Del plom al dígit: trenta anys de publicacions (1980-2010)»

Comissària: Fina Duran

Palau Moja (Barcelona)

21 de juny – 15 de juliol de 2010

Llibreria de la Generalitat (Girona)

21 d'octubre – 11 de novembre de 2010

«Discòfils Associació Pro-Música»

Comissàries: Marita Gomis i Bertrand i Margarida Ullate i Estanyol

Biblioteca de Catalunya. Espai Zero

8 de novembre – 12 de desembre de 2010

«Dr. Josep Salvany i Lleopart (1810-2010): una vida per la verola»

Col·legi Oficial de Metges de Barcelona

Octubre de 2010

«E. C. Ricart (1960-2010): gravats»

Biblioteca Museu Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú)

21 d'octubre de 2010 – 28 de febrer de 2011

«Escriptors hongaresos a la Biblioteca de Catalunya»

Comissàries: Núria Altarriba i Laia Bardia

Biblioteca de Catalunya. Espai Zero

14 de febrer – 13 de març de 2011

«L'esperit de Nadal: una paga extraordinària per a una despesa extraordinària»

Comissàries: Pilar Estrada Bonell i Roser Pintó Fàbregas

Biblioteca de Catalunya. Espai Zero

6 de desembre de 2011 – 7 de gener de 2012

«Ex-libris»

Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona

Març i abril de 2011

- «“Feliç Any Nou”: almanacs i calendaris»
Comissàries: Pilar Estrada Bonell i Roser Pintó Fàbregas
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
13 de desembre de 2010 – 9 de gener de 2011
- «El fons d’al·legacions jurídiques de la Biblioteca de l’ICAB»
Biblioteca de l’Il·lustre Col·legi d’Advocats de Barcelona
2 de febrer – 31 de març de 2011
- «Francesc de Borja, virrei de Catalunya: 1539–1543»
Organitzada per l’Institut Municipal d’Arxius i Biblioteques de l’Ajuntament de Gandia
Arxiu de la Corona d’Aragó. Palau del Lloctinent
17 de setembre de 2010 – 16 de gener de 2011
- «Gaietà Buigas Monravà (1851-1919)»
Comissàries: Concepció Isern, Montserrat Abelló i Rosa Ventura
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
1 d’agost – 2 d’octubre de 2011
- «Helvetica: una nova tipografia»
Comissariada per la Fundació Comunicació Gràfica
Disseny Hub Barcelona
2 de desembre de 2009 – 7 de març de 2010
- «Hermenegildo Miralles, Arts Gràfiques i Enquadernació»
Comissari: Aitor Quiney
Biblioteca de Catalunya. Sala d’exposicions
19 d’abril – 17 de juny de 2011
- «Idea: carpeta d’estampes del taller ARTCONTRA-PROVA»
Comissari: Francesc Fontbona
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
10 de gener – 13 de febrer de 2011
- «Impressions de Catalogne: XVe-XIXe siècles»
Bibliothèque Mazarine (París)
Maig – juny de 2010
- «Itàlia i Catalunya: recepció i projecció culturals»
Comissària: Joana Escobedo
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
7 de març - 10 d’abril de 2011
- «Jaume Vicens Vives (1910-1960), historiador en temps difícils»
Comissàries: Anna Gudayol i Jaume Clarà
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
6 d’agost – 4 de setembre de 2010
- «Joan Maragall, la paraula il·luminada»
Palau Moja de Barcelona
14 d’abril – 10 de juliol de 2011
- «Joan Oliva i Milà: erudit i fidel bibliotecari (1858-1911)»
Biblioteca Museu Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú)
26 d’octubre de 2011 – 29 de gener de 2012
- «Joan Pedragosa: disseny avançat»
Comissària: Núria Pedragosa
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
2 – 27 de febrer de 2010
- «Josep Vergés, editor de Destino»
Comissaris: Anna Gudayol i Josep Casals
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
7 – 31 de gener de 2010
- «Literatura polonesa abans i després de Czesław Miłosz (1911–2004), Premi Nobel de Literatura 1980»
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
3 d’octubre – 1 de novembre de 2011
- «El llegat de Josep Sardà i Caylà»
Biblioteca Central de Reus Xavier Amorós
23 de març – 30 d’abril de 2011
- «Llibres Art»
Organitzada per Javier Esteve
Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona
16 de febrer – 15 de març de 2011
- «Els llibres de Narcís Monturiol: la biblioteca d’un inventor»
Observatori de l’Ebre (Roquetes, Baix Ebre)
Comissària: Maria Ginestar
14 d’abril – 14 de maig de 2010

«Manuscrits i impresos musicals de l'Edat Mitjana i el Renaixement»
Comissaris: Tess Knighton i Emili Ros-Fàbregas
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
4 – 31 de juliol de 2011

«La maquinària de la lectura: la impremta a Lleida de Botel al segle XXI»
Comissaris: Julián Acebrón, M. Teresa Fontanet i Dionís Gutiérrez
Institut d'Estudis Ilerdencs (Lleida)
8 d'abril – 23 de maig de 2010

«Maragall, terror espiritual»
Comissaris: Jaume Trabal i Dolça Tormo
Arxiu Joan Maragall
14 de desembre de 2011 – 14 de gener de 2012

«Màrius Torres en el record: 1910-2010»
Comissàries: Anna Gudayol i Alícia Morant
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
8 de juliol – 8 d'agost de 2010

«Moments estel·lars de la catalogació»
Selecció: Assumpció Estivill, Jesús Gascón
Universitat de Barcelona. Facultat de Biblioteconomia i Documentació
3 de novembre de 2010 – 20 de gener de 2011

«Els moriscs: espanyols desterrats»
Arxiu de la Corona d'Aragó. Palau del Lloctinent
16 de maig – 31 d'agost de 2011

«No es deixa llegir: llibre d'artista entre Barcelona i Bolonya»
Comissàries: Manuela Candini i Eva Figueras
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
11 d'abril – 11 de maig de 2011

«L'òpera a la Barcelona a mitjan segle XVIII: les edicions de llibrets de Campins, Generas i Gibert»
Selecció de Rossend Arqués i M. Teresa Canals
Universitat de Barcelona. Biblioteca de Lletres
24 de novembre – 2 de desembre de 2011

«Un passeig per la història del punt de llibre»
Biblioteca Pública de Salt
13 – 30 d'octubre de 2010

«Pau Milà i Fontanals»
Comissaris: Francesc Fontbona i Anna Gudayol
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
12 de maig – 5 de juny de 2011

«Pere el Gran»
Arxiu de la Corona d'Aragó
12 de desembre de 2011 – 31 d'agost de 2012

«Pere Posa, el primer impressor català»
Comissàries: Àngels Sanllehy i Joana Escobedo
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
5 de novembre – 7 de novembre de 2010

«Raimundus, christianus arabicus: Ramon Llull i l'encontre de cultures»
Edifici Històric de la Universitat de Barcelona
22 d'abril – 25 de maig de 2010

«Ricard Giralt Miracle: imaginar amb la lletra, parlar amb la imatge»
Comissari: Àlex Mitrani
Museu de Montserrat. Espai Pere Pruna
4 de desembre de 2009 – 28 de març de 2010

«Rosa Leveroni, dona de lletres»
Universitat de Barcelona. Facultat de Biblioteconomia i Documentació
Novembre – desembre de 2010

«Rutes d'Aràbia: tresors arqueològics del regne d'Aràbia Saudita»
Organitzada pel Musée du Louvre i per l'Alt Comitè de Turisme del Regne d'Aràbia Saudita; produïda per la Fundació "la Caixa"
CaixaFòrum de Barcelona
13 de novembre de 2010 – 20 de març del 2011

«Salvat-Papasseit, poetavantguardistacatalà»
Arts Santa Mònica de Barcelona
23 de desembre de 2010 – 3 d'abril de 2011

«Sardanes»
Comissàries: Núria Portell, Maria Sadurní i Margarida Ullate i Estanyol
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
6 d'abril – 2 de maig de 2010

«L'últim Centelles»

Comissaris: Núria Altarriba i Ricard Vinyes
Biblioteca de Catalunya. Espai Zero
1 de març – 6 d'abril de 2010

«L'utilitat química en llibres i catàlegs»

Universitat de Barcelona. Facultat de Física i Química
5 d'octubre de 2011 – juny de 2012

«Viatge a l'Orient Bíblic»

Organitzada per l'Institut Europeu de la Mediterrània,
l'Abadia de Montserrat i el Museu de Montserrat
Capella de Santa Àgata (Barcelona)
15 d'abril – 26 de juny de 2011

ANNEX DE PUBLICACIONS

Abad Hiraldo, Ramón; Casal Reyes, María Isabel; Gómez Escofet, Joan Ramón; Miranda Sin, Paz; Rodríguez Marín, Pilar (2011). «Normativa sobre patrimonio bibliográfico en las bibliotecas universitarias españolas». *Boletín de la ANABAD* (Madrid: ANABAD). Tomo 61, nº 4, p. 73-116. J. R. Gómez: UAB. Servei de Biblioteques.

Ahumada Batlle, Laia (2011). «La carta privada a l'època moderna: un epistolari conventual femení inèdit». *Manuscrits: revista d'història moderna* (Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, Departament d'Història Moderna i Contemporània). Núm. 29, p. 51-64.

Albà Pujol, Míriam; Marzal Ortiz, Miquel (2010). «E. C. Ricart: l'empremta de les aigües sedoses i daurades de la fusta al boix». *Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer* (Vilanova i la Geltrú: Biblioteca Museu Víctor Balaguer). Núm. 3, p. 9-21.

Altés i Aguiló, Francesc Xavier (2010). «La tradició codicològica i litúrgica de l'homiliari carolingi de Luculentius a Catalunya: la recensió catalana: inventari i homilies recuperades». *Miscel·lània litúrgica catalana* (Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Litúrgics). Núm. 18, p. 71-241.

— (2011a). «Un antifonari de l'ofici segons el costum de la Catedral de Vic i altres identifications de manuscrits litúrgics». *Miscel·lània litúrgica catalana* (Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Litúrgics). Núm. 19, p. 233-266.

— (2011b). «Dues edicions del bisbe Jaume Caçador per a la reforma de la clerecia del bisbat de Girona». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (Girona: Institut d'Estudis Gironins). Núm. 52, p. 299-314.

Ambrose, Gavin; Harris, Paul (2010). *Diccionario visual de tipografía*. Barcelona: Index Book. 288 p. ISBN 9788492643783.

Amor López, Sílvia (2011). «Els manuals epistolars impresos a Catalunya (segles XVI, XVII i XVIII)». *Manuscrits: revista d'història moderna* (Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, Departament d'Història Moderna i Contemporània). Núm. 29, p. 65-84.

Antón Pelayo, Javier (2011). «La cultura jurídica del Barroco y la difusión de la literatura legal. La biblioteca del vicario gerundense Francesc Veray (1787)». *Tiempos Modernos, revista electrónica de Historia Moderna*, 23. <<http://www.tiemposmodernos.org>>.

Antón Pelayo, Javier (2011). «La difusión social de los manuales epistolares: Girona, siglo XVIII». *Manuscrits: revista d'història moderna* (Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, Departament d'Història Moderna i Contemporània). Núm. 29, p. 85-94.

Arellano Vázquez, Lucila (2010). *Análisis de las portadas impresas en México de 1820 hasta 1845* [recurs electrònic]: una visió del sector editorial a través de los libros y sus portadas. Barcelona: Universitat de Barcelona. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona. Departament de Disseny i Imatge, 2008; dirigida per Anna Calvera.

Armangué i Herrero, Joan (2010). «Il fondo sardo-catalano della collezione Bonsoms della Biblioteca de Catalunya (s. XVI-XVII)». *Insula: quaderno di cultura sarda* (Cagliari: Arxiu de Tradicions de l'Alguer). N° 7, p. 47-78.

Astals, Isabel; Ruiz, Marina; Verger, Neus (2010). «La base de dades Antics posseïdors de la Biblioteca de Reserva de la Universitat de Barcelona». *BiD* [recurs electrònic]: textos universitaris de biblioteconomia i documentació (Barcelona: Facultat de Biblioteconomia i Documentació, Universitat de Barcelona). Núm. 24.

- Atlas Vallard* (2010). Barcelona: M. Moleiro. 2 v. ISBN 13: 978-84-96400-46-7. Facsímil de The Huntington Library ms. HM 29. Volum d'estudi amb: Introducció / Luís Filipe F. R. Thomaz (Instituto de Estudos Orientais da Universidade Católica Portuguesa) - La escuela de Dieppe y sus mapas en su época / Dennis Reinhartz (University of Texas at Arlington) - El Atlas Vallard y el problema del conocimiento de Australia en la época quinientista / Luís Filipe F. R. Thomaz - Los mapas del Atlas Vallard / Luís Filipe F. R. Thomaz, Dennis Reinhartz - La narración mitológica en los márgenes del Atlas Vallard / Carlos Miranda García-Tejedor.
- Avenoz, Gemma (2010a). «Descripción codicológica del ms. I.I.6 de la Real Biblioteca del Monasterio de El Escorial». En: *La Biblia Escorial I.I.6.: transcripción y estudios*. Coord. por Andrés Enrique-Arias (San Millán de la Cogolla: CILengua. ISBN 978-84-937654-6-0), p. 19-32. L'autora, barcelonina, és professora del Departament de Filologia Romànica de la UB.
- (2010b). *Repertori dels manuscrits en llengües romàniques conservats a biblioteques barcelonines* [recurs electrònic]. Director: Vicenç Beltrán i Pepió. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2010. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Romànica, 1989.
- (2011a). *Biblias castellanas medievales*. San Millán de la Cogolla: CILengua. 447 p. + 1 CD (Serie mayor; 2). ISBN 9788493839567.
- (2011b). «Relaciones entre los Ms. Esc. I.I.5 y Esc. I.I.7 ¿dos proyectos codicológicos independientes o una biblia en dos volúmenes?». *Anuari de filologia. Antiqua et Mediaevalia* (Barcelona: Universitat de Barcelona, Facultat de Filologia), Núm. 1, p. 1-14.
- (2011c) «La tradició manuscrita de la *Vita Christi* d'Eiximenis: València, Arxiu Històric Conventual Real Convent de Predicadors, ms. 42». En: Asociación Hispánica de Literatura Medieval. Congreso Internacional (13è: 2009: Valladolid). *Actas del XIII Congreso Internacional de la AHLM (Valladolid 2009)*. Ed. J. M. Fradejas. (Valladolid: Universidad de Valladolid), p. 411-422.
- ; Soriano Robles, Lourdes (2010). «Els incunables de Francesc Eiximenis i altres edicions al Museu i Biblioteca Rosenbach de Filadèlfia». *Catalan review: international journal of Catalan culture* (USA: North American Catalan Society; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat). V. 24, p. 31-43.
- ; — (2011) «Sixteenth-century editions of medieval Catalan works in North American collections». *Papers of the Bibliographical Society of America* (New York: The Bibliographical Society of America). V. 105:1 (March).
- Badia, Lola; Santanach, Joan; Soler, Albert (2010). «Els manuscrits lul·lians de primera generació als inicis de la *scripta* librària catalana». En: *Translatar i transferir: la transmissió dels textos i el saber: 1200-1500*. Ed. a cura d'Anna Alberni, Lola Badia i Lluís Cabré. Santa Coloma de Queralt: Obrador Edendum, Publicacions URV, p. 61-90.
- Báez, Fernando (2011). *Nueva historia universal de la destrucción de libros: de las tablillas sumerias a la era digital*. Barcelona: Destino, 2011. 463 p., [16] p. de lám. (Imago Mundi; 190). ISBN 978-84-23344-12-3.
- Baiges i Jardí, Ignasi J. (2011). «*Liber feudorum maior, Libri Antiquitatum Sedis Barchinonensis, Cartulario de Sant Cugat*: tres ejemplos de cartularios barceloneses (siglos XII-XIII)». En: Sociedad Española de Ciencias y Técnicas Historiográficas. Jornadas (7es: 18-19 de juny de 2009: Universidad de Huelva). *La escritura de la memòria: los cartularios*. Elena E. Rodríguez Díaz, Antonio Claret García Martínez (coord.). (Huelva: Universidad de Huelva, Servicio de Publicaciones), p. 73-110.
- Banchs i Valls, Narcís (2009). *Diccionari paperer*. Vilafranca del Penedès: Edicions i Propostes Culturals Andana. 140 p. ISBN 978-84-96995-27-7.
- Baráibar López, Juan (2010). *Libros para el Führer: auge y decadencia del nazismo a través de los títulos y las dedicatorias de la biblioteca de Hitler*. Barcelona: Inédita Editores. 529 p. ISBN: 978-84-92400-59-1.
- Barjau, Santi; Quiney, Aitor (2011). «El tipo Gótico Incunable de Eudald Canibell: nuevas aportaciones históricas y artísticas». *Boletín del Instituto de Investigaciones Bibliográficas* (México: UNAM, Instituto de Investigaciones Bibliográficas). Nueva época, v. XIV (2009), núm. 1 y 2, p. 151-180. Barjau és conservador del Gabinet de les Arts Gràfiques de Barcelona; Quiney, de la Biblioteca de Catalunya.

- Beato de Liébana. Códice de Berlín* (2011). Barcelona: Millennium Liber. 2 v. ISBN 13: 978-84-937787-0-5. Facsímil del ms. Volum d'estudi amb textos de Sandra Sáenz-López Pérez.
- Bernat i Baltrons, Francesc (2010). «El Fons Cambó de París». *L'avenç* (Barcelona: L'Avenc). Núm. 361 (octubre), p. 50-51.
- Bible moralisée de Naples* (2011). Barcelona: M. Moleiro. 2 v. ISBN 13: 978-84-96400-57-3. Facsímil del ms. BNF Français 9561. Volum d'estudis amb: Introduction - La Bible moralisée de Naples, chef-d'œuvre de l'enluminure italienne médiévale et mystère historiques / Marianne Besseyre (BNF) - La Bible moralisée de Naples: une belle inconnue enfin reconnue - Les commentaires des peintures / Yves Christe (Université de Genève).
- Bonnet, Jaques (2008). *Des bibliothèques pleines de fantômes*. Paris. Hi ha la versió traduïda a l'espanyol, de l'any 2010: *Bibliotecas llenas de fantasmas*. Traducció: David Stacey. Barcelona: Anagrama. (Argumentos; 408). 135 p. ISBN 978-84-339-6306-2.
- Borràs Perelló, Lluís (2010). *Em dic... Johannes Gutenberg*. Il·lustracions: Francesca Carabelli. Barcelona: Parramón. 63 p. (Em dic...).
- Borrego, F. L. (2011). «El Libro de los muertos». *Historia y vida* (Barcelona: Prisma). Nº 515 (febrero), p. 54-59.
- Bosque Maurel, Joaquín (2010). «Jaume Vicens Vives, editor». *Boletín de la Real Sociedad Geográfica* (Madrid: Real Sociedad Geográfica). Nº. 146, p. 39-54.
- Botrel, Jean François (2011). «Un romance de ciego fingido». *Revista de folklore* (Valladolid: Fundación Joaquín Díaz). Nº. 355, p. 4-9.
- Bouza, Fernando (2011). «Por una escritura nacional en tipos de imprenta: "La colección de Trozos selectos en bastarda" española de C. Gorchs (1888)». En: *Bibliofilia y nacionalismo: nueve ensayos sobre coleccionismo y artes contemporáneas del libro*. Dirigido por María Luisa López-Vidriero (Salamanca: Seminario de Estudios Medievales y Renacentistas. ISBN 978-84-937765-1-09), p. 45-67.
- Camarero Roca, María Luisa; Ruiz Ruiz, Yolanda (2011). «La colección de encuadernaciones de la Biblioteca del Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC): catálogo de las tapas de encuadernación». *Encuadernación de arte: revista de la Asociación para el Fomento de la Encuadernación* (Madrid: AFEDA). Nº 39, p. 21-57.
- Campillo Galmés, Javier (2011). «Josep Salvador, librero y editor del exilio en Toulouse». En: *El exilio republicano de 1939 y la segunda generación*. Coord. per Manuel Aznar Soler, José Ramón López García. (Sevilla: Renacimiento. ISBN 978-84-8472-666-1), p. 921-930.
- Camprubí i Pla, Xevi (2011). «Josep Forcada, un notari cec a la Barcelona del segle XVII». *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols* (Barcelona: Col·legi de Notaris de Catalunya). Núm. xxix, p. 187-217.
- Camps Casals, Núria (2011). «Traduccions oblidades i desconeegudes de Jacint Verdaguer al francès». *Ausa* (Vic: Patronat d'Estudis Ausonencs). V. 25, núm. 168, p. 461-471.
- Canals Elías-Brusi, Miguel (2010). *La Casa Brusi y el Diario de Barcelona: 1775-1957*. Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. 319 p. EAN 9788498502527.
- Carreri, Maria (2010). «Copisti di testi romanzi ed eccodica». En: *Translatar i transferir: la transmissió dels textos i el saber: 1200-1500*. Ed. a cura d'Anna Alberni, Lola Badia i Lluís Cabré. Santa Coloma de Queralt: Obrador Edendum, Publicacions URV, p. 41-60.
- Casas, Sònia (2010). «El tresor dels navegants: com treballaven els cartògrafs a l'Edat Mitjana». Ramon J. Pujades (assessorament). *Sàpiens* (Badalona: Sàpiens Publicacions). Núm. 91 (maig).
- Casassas i Ymbert, Jordi: vegeu: *Llum entre ombres* (2011).
- Castellano, Philippe (2010). «"El Casares": historia de un diccionario, 1915-1942». *Cultura escrita & Sociedad* (Gijón: Trea). Nº. 10, p. 177-205.
- Castillo Gómez, Antonio (2011). «"Me alegraré que al recibo de ésta...": cuatrocientos años de prácticas epistolares (siglos XVI a XIX)». *Manuscrits: revista d'història moderna* (Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, Departament d'Història Moderna i Contemporània). Núm. 29, p. 19-50.
- Cataño, José Carlos (2011). *De rastros y encantos*. Sevilla: Asociación de Amigos del Libro Antiguo. Universidad de Sevilla.

Cicle Internacional de Conferències d'Història de l'Art (1r: 2008: Lleida) (2010). *Manuscripts il·luminats: l'escenografia del poder durant els segles baixmedievals*. Josefina Planas, Flocel Sabaté, directors. Lleida: Pagès. 128 p. ISBN: 978-84-9975-005-7. Contingut: L'escenografia del poder durant els segles baixmedievals / J. Planas - Le immagini dei sovrani: ritratti di Alfonso il Magnanimo e di Ferrante d'Aragona / G. Toscano - Committenze di papi, cardinali e vescovi: nuove acquisizioni e considerazioni sulla miniatura avignonese del trecento / F. Manzari - La iconografía del Juicio final en las Cantigas de Santa María / A. Domínguez - I *Tacuina sanitatis*, manoscritti miniati tra lusso e didattica alla corte dei Visconti / F. Moly - Il battistero, il giglio e il fiorino: Firenze e la sua immagine nella miniatura fra tre e quattrocento / M. Ceccanti - Libri miniati alla corte dei principi nei fondi Rossiano e Urbinate della Biblioteca apostolica vaticana: proposte e riflessioni / S. Maddalo.

Comas i Güell, Montserrat (2010). *La impremta catalana i els seus protagonistes a l'inici de la societat liberal (1800-1833)* [recurs electrònic]. Director: Borja de Riquer. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Tesi doctoral - Universitat Autònoma de Barcelona, Departament d'Història Moderna i Contemporània, 2009.

— vegeu també: *Llum entre ombres* (2011).

Concordie apothecariorum Barcinone. Barcelona: Carles Amorós, 1511.

Corbeto Albert (2010a). *Especímenes tipográficos españoles: catalogación y estudio de las muestras de letras impresas hasta el año 1833*. Madrid: Calambur (Biblioteca Litterae; 23). ISBN 978-84-8350-160-4. Corbeto, barceloní, és investigador de la UAB.

— (2010b). «Eudald Pradell: artesà i "home de lletres"». *Locus amoenus* (Bellaterra : UAB, Departament d'Art: Servei de Publicacions). Núm. 10 (2009-2010), p. 169-193.

— (2011a). *Daniel B. Updike y la historia de la tipografía en España*. València: Campgràfic. ISBN 13: 978-84-96657-24-3.

— (2011b). *Tipos de imprenta en España*. València: Campgràfic. 321 p. ISBN 978-84-96657-26-7.

Curbet Hereu, Jordi (2011). «Epistolografia popular: una projecció en geolingüística diacrònica». *Manuscripts: revista d'història moderna* (Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, Departament d'Història Moderna i Contemporània). Núm. 29, p. 95-105.

Domènech, David: vegeu: *Llum entre ombres* (2011).

Domingo Rúbies, Dolors (2010). «La reconstrucció d'arxius (o allò que la guerra no s'endugué dels arxius d'Agramunt)». *Urtx: revista cultural de l'Urgell* (Tàrraga: Ajuntament de Tàrraga: Museu Comarcal). Núm. 24, p. 381-402.

Estivill Rius, Assumpció (2010). «Rosalia Guilleumas i Brosa, o la renovació de la biblioteconomia a Catalunya». *Métodos de información* (València: Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de la Comunitat Valenciana). 2a època, v. 1, núm. 1, p. 83-104.

—; Gascón, Jesús; Sulé Duesa, Andreu (2010). «Les col·leccions digitals patrimonials espanyoles: polítiques de col·lecció i presentació de la col·lecció». *BiD* [recurs electrònic]: *textos universitaris de biblioteconomia i documentació* (Barcelona: Facultat de Biblioteconomia i Documentació, Universitat de Barcelona), núm. 25 (desembre 2010).

Fernández Poza, Óscar (2011). «Un primer acercamiento a la censura en el repertorio teatral catalán en el Archivo General de la Administración». *Revista de lenguas y literaturas catalana, gallega y vasca* (Madrid: UNED). N° 16, p. 41-56.

Ferrando Puig, Emili (2010). *Can Casacuberta: de fàbrica a biblioteca*. Badalona: Museu de Badalona: Ajuntament de Badalona. 180 p. (Monografies badalonines; 20). ISBN 9788488758477.

Ferré Trill, Xavier: vegeu: *Llum entre ombres* (2011).

Flaubert, Gustave; Miquel i Planas, Ramon (2011). *Bibliomanía; precedido de La leyenda del librero asesino de Barcelona*. Palma de Mallorca: José J. de Olañeta. 124 p. (Centellas; 39). ISBN 978-84-9716-731-4.

- Foguet i Boreu, Francesc; Sopena, Mireia (2011). «Editar contra la censura: el cas de *Teatre català de postguerra* (1973), de Jordi Arbonès». *Estudis romànics* (Barcelona : Institut d'Estudis Catalans). Núm. 33, p. 237-262.
- Foix, Laia (2011). «Patrimoni fotogràfic de Catalunya en la Red». *El profesional de la informació* (Barcelona: EPI). V. 20, núm. 4, p. 378-383.
- Fontanals i Jaumà, Lluís: vegeu: *Llum entre ombres* (2011).
- Fontanella, Lee (2011). «En busca del tiempo perdido». *El profesional de la informació* (Barcelona: EPI). V. 20, núm. 4, p. 365 – 370.
- Fontbona, Francesc (2011). «Els gravats de la “Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón” de Víctor Balaguer». *Bibliofilia y nacionalismo: nueve ensayos sobre coleccionismo y artes contemporáneas del libro*. Dirigido por María Luisa López-Vidriero (Salamanca: Seminario de Estudios Medievales y Renacentistas. ISBN 978-84-937765-1-09), p. 69-84.
- Franquesa Gòdia, Montserrat (2011). «Les primeres col·leccions bilingües dels clàssics grecs i llatins a Europa i la primera a Catalunya: la col·lecció de la Fundació Bernat Metge». *1611: revista de historia de la traducción* (Bellaterra: Grupo de Investigación T-1611, Departamento de Traducción). Núm. 5, p. 1-11.
- García Sempere, Marinela; Wilkinson, Alexander (2011). «La producció impresa en català dels ss. XV i XVI: observacions sobre la història de la impremta a través de l'estudi dels catàlegs». *Caplletra: revista internacional de filologia* (València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat). Núm. 51, p. 51-79.
- Gil Paneque, Cristina (2010). «El alto destino de los escribas». *Historia y vida* (Barcelona: Prisma). Nº 507, p. 53-59.
- Gironella i Delgà, Anna; Boadas i Raset, Joan; Casellas i Serra, Lluís-Esteve (2011). «La documentació de convents desamortitzats a l'Arxiu Municipal de Girona». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (Girona: IEG). Núm. 52, p. p. 481-506.
- Gómez i Ferrer, Maria Pau (2010). «Índex des documents sus era relacions entra era Val d'Aran e França des sègles XVI e XVII: un treball archíuístic començat en 1708». *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès* (Ripoll: CECR). 2008-2009, p. 337-363.
- González Quesada, Alfonso (2011). «Soldados lectores: la movilización del libro durante la Gran Guerra». *Zer: revista de estudios de comunicación = Komunikazio ikasketen aldizkaria* (Bilbao: Facultad de Ciencias Sociales y de la Comunicación, Universidad del País Vasco). Nº 30, p. 229-245. L'autor, barceloní, és professor a la UAB.
- Grandes heures d'Anne de Bretagne* (2011). Barcelona: M. Moleiro. 2 v. ISBN 13: 978-84-96400-44-3. Facsímil del ms. BNF Lat. 9474. Volum d'estudis amb: Description du manuscrit / Marie-Pierre Laffitte (Bibliothèque nationale de France) - Anne de Bretagne / Georges Minois - Les plantes dans les Grandes heures d'Anne de Bretagne / Michèle Bilimoff (CNRS) - Iconographie et iconologie des Grandes heures d'Anne de Bretagne / Carlos Miranda García-Tejedor.
- Gros i Pujol, Miquel dels Sants (2010). «El processoner antic de la catedral de Tortosa (Tortosa, Arx. Cap., ms 267)». *Miscel·lània litúrgica catalana* (Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Litúrgics). Núm. 18, p. 279-322.
- (2011a). «Fragments d'un missal ripollès del final del segle XI», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (Girona: IEG). Núm. 52, p. 127-136.
- (2011b). «El sacramentari de Santa Maria de Vilabertran (París, BnF, lat. 1102)». *Miscel·lània litúrgica catalana* (Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Litúrgics). Núm. 19, p. 47-202.
- Guillamon, Julià (2010). *L'estil Quaderns Crema: trenta anys d'edició independent: 1979-2009*. Barcelona: Quaderns Crema, 2010. 112 p. ISBN 978-84-7727-484-1.
- (2011). *Continuar el combat: l'aventura de Club Editor (1955-2011)*. Barcelona: Club Editor, 2011. 96 p. EAN: 9788473291620.
- Guiral, Antoni (2010). *100 años de Bruquera: de El Gato Negro a Ediciones B*. Barcelona [etc.]: Ediciones B. 168 p. ISBN 978-84-666-3816-6.

H10: diez artículos en helvética. Eduard Hoffmann... [et al.]. Barcelona: Fundació Comunicació Gràfica, DL 2010. 78 p. (FCG ; 4). Recull de deu articles publicats entre els anys 2003 i 2008.

Hernando i Delgado, Josep (2011). «El llibre escolar i la presència dels autors clàssics i dels humanistes en l'ensenyament del segle XV», *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols* (Barcelona: Col·legi de Notaris de Catalunya). Núm. xxix, p. 7-42.

«La historieta española, 1857-2010: historia, sociología y estética de la narrativa gráfica en España». Antonio Altarriba (coord.), *Arbor: ciencia, pensamiento y cultura* (Madrid: CSIC). Número extraordinario 2 (2011). 296 p. ISBN: 978-84-8319-624-3. Contingut: Introducció sobre el origen, evolució, límits i altres debats teòrics en torno a la historieta / Antonio Altarriba, p. 9-14 - Orígenes de la historieta española, 1857-1906 / Manuel Barrero, p. 15-42 - Formas y contenidos: evolución del lenguaje y de los argumentos en la historieta española / Jesús Jiménez Varea, p. 43-62 - La historieta española de 1900 a 1951 / Antonio Martín, p. 63-128 - La historieta española de 1951 a 1970 / Pedro Porcel, p. 129-158 - Pequeños defectos que debemos corregir: aprendiendo a ser mujer en la historieta sentimental de los años cincuenta y sesenta / Rosario Jiménez Morales, p. 159-168 - Espustos de papel: la historieta 'underground' española / Pablo Dopico, p.169-182 - 1970-1995: un reloj atrasado y otro tren perdido / Antoni Guiral, p. 183-208 - El cómic español desde 1995 / Juan Manuel Díaz de Guereñu, p. 209-220 - Autoras contemporáneas en la historieta española: revisión de la etiqueta 'cómic femenino' / Adela Cortijo, p. 221-238 - La historieta española en Europa y en el mundo / Viviane Alary, p. 239-254 - En el Umbral: el cómic español contemporáneo / Santiago García, p. 255-264 - La industria del cómic en España: radiografía de ¿un mito o una realidad? / Álvaro Pons, p. 265 - Diario de un taller de humor gráfico e historieta costumbrista / Mauro Entrialgo, p. 275-283.

Homilies d'Organyà (2010). Barcelona: Millennium Liber. 2 v. ISBN 13: 978-84-932516-9-7. Facsímil del ms. 289 de la Biblioteca de Catalunya. Volum d'estudi amb textos d'Amadeu J. Soberanas i Andreu Rossinyol.

Iberian books: books published in Spanish or Portuguese or on the Iberian Peninsula before 1601 = Libros ibéricos: libros publicados en español o portugués o en la Península Ibérica antes de 1601. Edited by Alexander S. Wilkinson. Leiden; Boston: Brill, 2010.

Infantes, Víctor; Rueda Ramírez, Pedro. «Involuntario peregrino: la primera salida de Don Quijote hacia las Indias y de cómo arribó a ellas por el estío de 1605». En: *Cervantes en el espejo del tiempo*. Ed.: M^a. del Carmen Marín Pina (Zaragoza: Prensas Universitarias de Zaragoza; Alcalá de Henares: Universidad de Alcalá de Henares. ISBN 978-84-15031-37-6), p. 173-208. Pedro Rueda és professor de la UB.

Janer, Antoni (2010). «La guerra de les biblioteques: Alexandria i Pèrgam, la "guerra freda" cultural de l'antiguitat». Joan Alberich, assessorament, *Sàpiens* (Badalona: Sàpiens Publicacions). Núm. 91 (maig).

Juncosa Ginestà, Isabel (2011). «Bibliografia de Gabriel Roura i Güibas (1932-2008)». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (Girona: IEG). Núm. 52, p. 21-26.

Kroustallis, Stefanos (2011). «"Quomodo decoretur pictura librorum": materiales y técnicas de la iluminación medieval» *Anuario de estudios medievales* (Barcelona: Institut Milà i Fontanals, CSIC). V. 41, núm. 2, p. 775-802.

Leer en tiempos de la Colonia: imprenta, bibliotecas y lectores en la Nueva España. Compiladores: Idalia García Aguilar, Pedro Rueda Ramírez. México: UNAM/Centro Universitario de Investigaciones Bibliotecológicas, 2010. ix, 384 p. (Sistemas bibliotecarios de información y sociedad). ISBN: 978-607-02-0750-1. Pedro Rueda és professor de la UB.

Llanas, Manuel (2011). *Caires de l'edició catalana en el segle XX*. Vic: Universitat de Vic. 18 p. Lliçó inaugural del curs 2011-2012 de la Universitat de Vic.

El llegat Milà i Fontanals a la Biblioteca Pública Episcopal de Barcelona (2011). A cura de Sílvia Coll-Vinent i Isabel de Colmenares. Barcelona: Universitat Ramon Llull; Vilafranca del Penedès: Institut d'Estudis Penedesencs. 238 p. (Humanitats ; 4). ISBN 9788493983109.

Llibre d'hores del bisbe Morgades (2011). Barcelona: Millenium Liber. 2 v. ISBN 13: 978-84-936317-5-8. Facsímil del ms. 88 de la Biblioteca Episcopal de Vic. Volum d'estudi amb textos de Josefina Planas (UdL) i Anna Gudayol (Biblioteca de Catalunya).

Llop Raduá, Jaume (2010). «En torno a la lengua asiria: MARV 3,16: un manjar». En: *El Mediterráneo antiguo, lenguas y escrituras*. Coord. per Gregorio Carrasco Serrano, Juan Carlos Oliva Mompeán (Cuenca : Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha. ISBN 978-84-8427-742-2), p. 49-94. L'autor és professor de l' Institut del Pròxim Orient Antic de la UB.

Llum entre ombres: 6 biblioteques singulars a la Catalunya contemporània: Biblioteca del Centre de Lectura de Reus, Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, Biblioteca del Centre Excursionista de Catalunya, Biblioteca Museu Balaguer, Biblioteca Arús, Biblioteca de Catalunya. Montserrat Comas Güell i Víctor Oliva Pascuet, coordinadors. Vilanova i la Geltrú: Organisme Autònom de Patrimoni Víctor Balaguer, 2011. 179 p. ISBN 978-84-936539-5-8. Contingut: Joan Oliva Milà: perfil biogràfic / Montserrat Comas Güell, p. 13-18 - La Biblioteca del Centre de Lectura de Reus (1859-1918) / Xavier Ferré Trill, p. 19-39 - La Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès / Jordi Casassas i Ymbert, p. 43-66 - La Biblioteca del Centre Excursionista de Catalunya / Francesc Olivé i Guilera, p. 69-87 - La Biblioteca Museu Balaguer: *Surge et ambula* / Montserrat Comas Güell, p. 89-115 - *Alma Libertas*: aproximació històrica a la Biblioteca Arús a través dels seus aspectes més rellevants (1895-1992) / David Domènech, p. 117-143 - La Biblioteca de Catalunya / Lluís Fontanals i Jaumà, p. 145-171.

Losantos Viñolas, Marga (2010). «Biblioteques populars i règim franquista: 1939-1945». *L'avenç: revista de història i cultura* (Barcelona: L' Avenç). Núm. 363, p. 48-53.

Lyons, Martyn (2011). *Libros: dos mil años de historia ilustrada*. Barcelona: Lunwerg. 224 p. ISBN 9788497857369.

Mañà Terré, Teresa (2010). «Les biblioteques populars de la Mancomunitat: un projecte polític i un projecte bibliotecari». *Cercles: revista d'història cultural* (Barcelona : Publicacions de la Universitat de Barcelona: Departament de Història Contemporània). Núm. 13, p. 44-60.

Manent, Albert (2011). *Josep Maria de Casacuberta i l'Editorial Barcino*. Barcelona: Barcino, 2011. 35 p. Ed. no venal.

La maquinària de la lectura: la impremta a Lleida de Botel al segle XXI. Lleida: Diputació de Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2010. 69 p.

Martínez de Sousa, José (2010). *Pequeña historia del libro*. 4ª ed. rev. y ampliada. Gijón: Trea. 226 p. (Biblioeconomía y administración cultural; 3). L'autor ha treballat i resideix a Barcelona.

Martínez Figuerola, Teresa (2010). *Alexandre Cirici Pellicer: pionero en la dirección de arte*. València: Campgràfic. 300 p. ISBN 13: 978-84-96657-20-5.

Marzal Ortiz, Miquel; Albà Pujol, Míriam (2011). «El catàleg sistemàtic ideat per Joan Oliva: el volum d'una obra inacabada». *Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer* (Vilanova i la Geltrú: BMVB). Núm. 4, p. 57-77.

Masó Ferrer, Felip (2010). «Sumer: nace la escritura», *Historia National Geographic* (Barcelona: RBA). Núm. 79 (julio), p. 40-52.

Mengual Català, Josep (2011). «Obras son amores: los hispanomexicanos y su contexto editorial». En: *El exilio republicano de 1939 y la segunda generación*. Coord. per Manuel Aznar Soler, José Ramón López García. (Sevilla: Renacimiento. ISBN 978-84-8472-666-1), p. 442-452. L'autor, barceloní, treballa a Edhasa.

Miralpeix Mestres, Marta (2010). «Sobre l'estampa de la Confraria de la cambra angelical de la gloriosa Verge Maria de Montserrat». *Dovella* (Manresa: Dovella). Núm. 105, p. 14-19.

Miret Solé, M. T. (2010). *Una aportació a la lectura pública del segle XX: les biblioteques de "La Caixa" (1923-1993)*. Barcelona: Diputació de Barcelona; Lleida: Pagès. 300 p. (Materials per a la biblioteca pública; 6). ISBN 978-84-9779-890-7. Inclou: La consolidació del servei de biblioteca pública al país (1993-2006): algunes consideracions a tall d'epíleg / Assumpta Bailac i Puigdellívol.

- Moll, Jaime (2011). *Problemas bibliográficos del libro del Siglo de Oro*. Madrid: Arco Libros. 320 p. ISBN: 978-84-7635-816-0. Contingut: *Cuestiones generales: Problemas bibliográficos del libro del Siglo de Oro - Correcciones en prensa y crítica textual: a propósito de Fuente Ovejuna - Aproximaciones a la sociología de la edición literaria - Libro y sociedad en la España moderna - El impresor y el librero en el Siglo de Oro - El siglo XVII español: ¿abierto a Europa? Consideraciones sobre la industria editorial española - Libros para todos - Antoni Sanahuja, librero, editor e impresor valenciano - De teatro: Diez años sin licencias para imprimir comedias y novelas en los reinos de Castilla: 1625-1634 - Por qué escribió Lope La Dorotea (contribución de la historia del libro a la historia literaria) - El librero e impresor Manuel de Sande en la edición teatral sevillana - De la continuación de las partes de comedias de Lope de Vega a las partes colectivas - Sobre las ediciones del siglo XVIII de las partes de comedias de Calderón - De autores y obras: Breves consideraciones heterodoxas sobre las primeras ediciones de la Celestina - Un cuaderno mal contado en la Celestina de Toledo, 1500 - Hacia la primera edición del Lazarillo - Los editores de Lope de Vega - Análisis editorial de las obras de Salas Barbadillo - Escritores y editores en el Madrid de los Austrias. L'autor va néixer a Barcelona.*
- Morató, Yolanda (2010). *Un mundo de libros*. Pròleg de Juan Manuel Bonet. Sevilla: Universidad de Sevilla. (Literatura; 107). ISBN 978-84-472-1280-40.
- Navarro Durán, Rosa (2010). «Materia peligrosa: la censura de las obras de Alfonso de Valdés». *Studia aurea: revista de literatura española y teoría literaria del Renacimiento y Siglo de Oro* (Girona: Universitat de Girona; Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona). N° 4, 20 p.
- Nieto-Galán, Agustí (2010). «La ciencia en la esfera pública del siglo XIX: géneros, discursos y apropiaciones». *Cultura escrita & sociedad* (Gijón: Trea). Núm. 10, p. 53-80. L'autor és professor del Departament de Filosofia de la UAB.
- Novillo López, Miguel Ángel; Posadas, Juan Luis (2011). «Qué leer en el mundo antiguo». *Clío: revista de historia* (Barcelona: MC Ediciones). N° 119, p. 38-45.
- Olivé i Guilera, Francesc: vegeu: *Llum entre ombres* (2011).
- Oliver, Jesús M. (2010). «La biblioteca de Pere Antoni d'Aragó a Poblet». *Poblet* (Vimbodí: Monestir de Poblet). Època 2, núm. 21 (diciembre), p. 60-63.
- Ortega, Marta; Gascón, Jesús (2010). «Las aleluyas como primer libro de lectura». *Educación y biblioteca: revista mensual de documentación y recursos didácticos* (Madrid: TILDE: Asociación Educación y Biblioteca). V. 22 (nov.-dic. 2010), núm. 180, p. 19-27. Els autors treballen a la UB.
- Ostolaza Elizondo, María Isabel; Monterde Albiac, Cristina; Panizo Santos, Ignacio (2011). «Vicisitudes de la documentación medieval del monasterio cisterciense de Fitero». *Anuario de estudios medievales* (Barcelona: Institució Milà i Fontanals, CSIC). V. 41, núm. 1, p. 183-209.
- Pagarolas Sabaté, Laureà (2010). «Los archivos de protocolos, depositarios de la memoria colectiva». En: *El nervio de la República: el oficio de escribano en el Siglo de Oro*. Ed. de Enrique Villalba y Emilio Torné (Madrid: Calambur. ISBN 978-84-8359-214-4), p.
- Palermo, Massimo (2011). «El CEOD: un archivo de la escritura epistolar italiana del siglo». *Manuscrits: revista d'història moderna* (Bellaterra: UAB, Departament d'Història Moderna i Contemporània). Núm. 29, p. 107-114.
- Palou i Miquel, Hug (2010). «En el centenari del naixement de Josep M. Pons i Guri: advocat, historiador del dret i arxiver». *Revista de Catalunya* (Barcelona: Fundació Revista de Catalunya). Núm. 257, p. 3-7.
- Pardo Tomás, José (2010a). «Ciencia, historia y escritura». *Cultura escrita & sociedad* (Gijón: Trea). Núm. 10, p. 7-16. L'autor és investigador del CSIC a Barcelona i de la UB.
- (2010b). «Escrito en la rebotica: coleccionismo naturalista y prácticas de escritura en el gabinete de curiosidades de la familia Salvador: Barcelona, 1626-1857». *Cultura escrita & sociedad*. Núm. 10, p. 17-52.
- (2010c). *El libro científico en la república de las letras*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas. ISBN 978-84-00-09044-9.

— (2010d). «Noticias, novedades y maravillas: escrituras científicas y espacios urbanos». En: *Opinión pública y espacio urbano en la Edad Moderna*. Coord. per Antonio Castillo Gómez, James S. Amelang. (Gijón: Trea. ISBN 978-84-9704-509-4), p. 163-184.

Pascual i Llorenç, Marta (2011). «Joan Sales, editor de traduccions». *Quaderns: revista de traducció* (Bellaterra: UAB, Departament de Traducció i d'Interpretació). Núm. 18, p. 41-50.

Pedraza Gracia, Manuel José (2010). «Expertos, peritos y actuación pericial: nuevos horizontes profesionales en torno al libro antiguo y raro». *El profesional de la información* (Barcelona: EPI). V. 19, núm. 3, p. 269-276.

Pelayo, Javier Antón (2011). «La cultura jurídica del Barroco y la difusión de la literatura legal: la biblioteca del vicario gerundense Francesc Veray (1787)». *Tiempos modernos* [recurs electrònic]: *revista electrònica de historia moderna*. V. 7, núm. 23.

Perrotta, Carmen (2011a). «Adolf Mas: pioner en la documentació fotogràfica». *El món medieval* (Barcelona: GRAM). Núm. 13 (juliol).

— (2011b). «Adolf Mas: Pionero en la fotografía del patrimonio artístico español». *Medieval* (Barcelona: GRAM). Núm. 41 (novembre).

Piñol Alabart, Daniel (2010). «La escritura gótica en Cataluña: grafías, usos y difusión social». En: Sociedad Española de Ciencias y Técnicas Historiográficas. Jornadas (5es: 2009: Oviedo). *Las escrituras góticas desde 1250 hasta la imprenta*. María Josefa Sanz Fuentes y Miguel Calleja Puerta (coords.) (Oviedo: Ediciones de la Universidad de Oviedo. ISBN 978-84-8317-825-6), p. 159-182.

Pinyol i Torrents, Ramon. «Un projecte (frustrat) de constituir l'editorial de la Universitat de Barcelona (1936)». En: *Miscel·lània Joaquim Molas* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat), p. 55-69.

«La premsa d'Esquerra Republicana de Catalunya, 1931-1975». *Gazeta* (Barcelona: Societat Catalana de Comunicació). Núm. 2 (2010), monogràfic. Contingut: La premsa i ERC (1931-1939) i l'exili / Josep Maria Cadena i Catalán, p. 3-14 - Els periodistes d'Esquerra / Josep M. Casasús i Guri, p. 15-19 - La premsa com a mirall i projecció d'una força política: ERC, 1931-1939 / Albert Balcells i González, p. 21-29 - La premsa d'ERC a Badalona (1931-1936) / Jordi Albadalejo i Blanco, p. 31-32 - *Lluita*, setmanari d'ERC a Vic (1932-1933) / Imma Albó i Vidal de Llobatera, p. 33-34 - Imatges de paper: els diaris d'ERC i el projecte de televisió pública catalana a la República / Francesc Canosa Farran, p. 35-41 - Dibuint amb l'Esquerra: els ninotaires de la premsa d'ERC durant la República / Jaume Capdevila i Herrero, p. 43-53 - Josep Claret, combat per la *Nova arquitectura* / Gemma Domènech Casadevall, Rosa Maria Gil Tort, p. 55-59 - Lluís Capdevila, corresponsal de guerra: les cròniques al front d'Aragó (1936-1938) / Josep M. Figueres, p. 61-71 - La Batalla de l'Ebre: una visió des del diari *La Humanitat* / José Miguel Hernández López, p. 73-83 - Julià Gual (1905-1964), periodista i escriptor de combat / Josep Puig i Pla, p. 85-89 - Catàleg de la premsa històrica d'ERC i entitats adherides (1931-1939) / Natàlia Lara i Otalora, p. 90-131 - L'activitat periodística i literària d'Antònia Abelló i Filella, a les publicacions republicanes entre 1932 i 1939 / Carme Puyol Torres, p. 133-149 - Capçaleres d'ERC al Penedès republicà, reflex de les problemàtiques socials de la comarca vitivinícola / Jaume Recasens i Bel, p. 151-160 - *Acció Ciutadana*, Girona 1932-1934 : un setmanari de partit, model de premsa comarcal / Carles Ribera Rustullet, p. 161-165 - *República*: la premsa republicana a la Segarra / Jordi Soldevila i Roig, p. 167-172 - *D'El Pueblo a El Poble* / Josep Subirats Piñana, p. 173-177 - Els butlletins de la secció departamental d'ERC del Sena (París): *JEREC-ERC, Som, Butlletí d'ERC de París i Tribuna* / Robert Surroca i Tallaferro, p. 179-186 - *Empordà Federal* i Josep Puig Pujades: expressió i guiatge d'un projecte periodístic i polític / Anna Teixidor Colomer, p. 187-202 - *L'Empordà Republicà*, 1978-1979: la difícil construcció d'una esquerra nacional durant la transició / Albert Testart i Guri, p. 203-210 - Joaquim Ventalló i Vergés en la seva etapa com a director de *L'Opinió* / Pau Vinyes i Roig, p. 211-216.

- Planas Badenas, Josefina (2009). *El breviario de Martín el Humano: un códice de lujo para el Monasterio de Poblet*. València: Publicacions de la Universitat de València. 222 p. ISBN 978-84-370-7611-9. L'autora és professora de la Universitat de Lleida.
- (2011a). «El evangelario Orleans-Angulema y la nueva sensibilidad religiosa en la Corte de Francisco I de Francia». *Reales sitios: revista del Patrimonio Nacional* (Madrid: PN). N° 188, p. 24-49.
- (2011b). «Il gioiello della corona: il Breviario di re Martino I d'Aragona (Parigi, Bibliothèque nationale de France, ms. Rothschild 2529)». *Alumina: pagine miniate* (Padova: Nova Charta), n. 32, p. 14-21.
- (2011c). «La ilustración del libro en la Corona de Aragón en tiempos del Compromiso de Caspe: 1396-1420». *Artigrama: revista del Departamento de Historia del Arte de la Universidad de Zaragoza* (Zaragoza: Universidad de Zaragoza). N° 26, p. 431-478.
- (2011d). «Un manuscrito desconocido perteneciente a la Biblioteca Pontificia de Pedro Martínez de Luna (Benedicto XIII)». *Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar* (Zaragoza: ICA). N° 108, p. 285-329.
- (2011e). «El poder religiós: llibres il·luminats per als bisbes catalans baixmedievals (segles XIV-XV)». *Ars longa: cuadernos de arte* (Valencia: Departamento de Historia del Arte, Universitat de València). N° 20, p. 37-48.
- Portell i Rifà, Núria (2011). «El fons del compositor Joaquim Cassadó i Valls a la Biblioteca de Catalunya». *Revista catalana de musicologia* (Barcelona: Societat Catalana de Musicologia). 4, p. 183-189.
- Pòrtulas, Jaume (2010). «Para una historia de la Fundación Bernat Metge entre 1922 y 1936». *La historia de la literatura grecolatina durante la edad de plata de la cultura española (1868-1936)*. Ed. lit.: Francisco García Jurado, Ramiro González Delgado, Marta González. (Málaga: Universidad de Málaga, Servicio de Publicaciones. ISBN 978-84-9573-63-1), p. 269-294.
- Prieto García-Seco, David (2010). «Las autoridades del *Diccionario enciclopédico hispano-americano de literatura, ciencia y artes* (1887-1898) de la editorial Montaner Simón». *RILCE: revista de filología hispánica* (Pamplona: Universidad de Navarra). V. 26, n° 2, p. 383-401.
- Puig i Oliver, Jaume de; Perarnau i Espelt, Josep; Clau-sell Nàcher, Carme; Izquierdo Molinas, Eva; Martí, Sadurní; Rojas Fernández, Raquel; Avenoza, Gemma; Soriano, Lourdes (2010). «Catàleg dels manuscrits de les obres de Francesc Eiximenis, OFM, conservades en biblioteques públiques», *Arxiu de textos catalans antics* (Barcelona: Fundació Jaume Bofill). Núm. 29, p. 9-880.
- Quiney Urbieto, Aitor (2009). «Josep Triadó i Mayol, un ilustrador de llibres de la època modernista». *Moralia: revista de estudis modernistes* (Las Palmas: Casa-Museo Tomás Morales, Cabildo de Gran Canaria). N° 9, p. 12-39.
- (2011). «Hermenegildo Alsina Munné, diseñador de encuadernaciones de arte». *Encuadernación de arte* (Madrid: AFEDA). Núm. 39, p. 59-66.
- Reading and censorship in early modern Europe* (2010): *Barcelona, 11-13 de diciembre de 2007*. Coord.: Autors: María José Vega Ramos, Julián Weiss, Cesc Esteve. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, Servei de Publicacions. ISBN: 978-84-490-2655-3. Contingut: La teoría de la censura en el "Theotimus" de Putherbeus / Donatella Gagliardi, p. 25-38 - La censura ecclesiastica in Italia: volgarizzamenti biblici e letteratura all'Indice: bilancio degli studi e prospettive di ricerca / Gigliola Fragnito, p. 39-56 - Forbidding Prayer in Italy and Spain: censorship and devotional literature in the sixteenth century: current issues and future research / Giorgio Caravale, p. 57-78 - Malos libros y censura difusa en Antonio de Guevara / Emilio Francisco Blanco Gómez, p. 79-91 - Between the censor and the critic: reading the vernacular classic in early modern Spain / Julián Weiss, p. 93-112 - Canon y censura: fortuna de un poema de Ausiàs March / Robert Archer, p. 113-122 - Pastores y filósofos en la corte de Portugal: la palabra velada en el teatro de Gil Vicente / José Augusto Cardoso Bernardes, p. 123-139 - Materia peligrosa: la censura en las obras de Alfonso de Valdés / Rosa Navarro Durán, p. 141-160 - Censors and censure: Robert Estienne and Michel de Montaigne / Emily Butterworth, p. 161-178 - La censure de la fiction et ses fondements philosophiques / Marie-Luce Demonet, p. 181-200 - Livres parlants et manuscrits clandestins: les voyages de Dyrcona / Roger Chartier, p. 201-222.

Ricard Giralt Miracle: *imaginar amb la lletra, parlar amb la imatge* (2010). Montserrat: Museu de Montserrat. 32 p. Catàleg de l'exposició al Museu de Montserrat, del 4 de desembre del 2010 al 28 de març del 2011. Textos de: Josep M. Soler, Àlex Mitrani i Daniel Giralt-Miracle.

Riera Gassiot, Josep Maria (2009). *Els oficis de la tipografia: la impremta Pal-las AG*. Cerdanyola del Vallès: Montflorit. 94 p. ISBN 978-84-95705-76-1.

Rodrigo Fuentes, Victòria; Fàbregas i Roig, Josep; Ferré i Trill, Xavier (2011). *El llegat de Josep Sardà i Caylà a Reus*. Reus: Biblioteca Central Xavier Amorós. 119 p.

Rodríguez Parada, Concepción (2011). «Aproximación al fondo de Teología presente en el "Índice general de esta Biblioteca del Convento de la Merced de Barcelona"». *Anuario de historia de la Iglesia* (Pamplona: Instituto de Historia de la Iglesia de la Facultad de Teología de la Universidad de Navarra). Nº. 20, p. 393-417.

Rodríguez Vilagran, Àngel (2011). «Catàleg de publicacions periòdiques catòliques a la Diòcesi de Girona». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (Girona: IEG). Núm. 52, p. 935-974.

Romero Tallafigo, Manuel (2011). «El "Cartulario" de la Casa de Segorbe-Cardona: entre lo textual y lo simbólico» En: Sociedad Española de Ciencias y Técnicas Historiográficas. Jornadas (7es: 18-19 de juny de 2009: Universidad de Huelva). *La escritura de la memòria: los cartularios*. Elena E. Rodríguez Díaz, Antonio Claret García Martínez (coord.). (Huelva: Universidad de Huelva, Servicio de Publicaciones), p. 315-334.

Roviró Alemany, Ignasi (2011). «Pre-university textbooks at the beginning of the 19th century: Grammar, Rhetoric and Philosophy». *Journal of Catalan intellectual history* [recurs electrònic] (Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, Institut de Dret i Tecnologia [etc.]). V. 1, núm. 1, p. 61-77.

Rueda Ramírez, Pedro (2010a). «Aprender a leer: la enseñanza de las primeras letras en el mundo moderno». *Andalucía en la historia* (Sevilla: Fundación Centro de Estudios Andaluces). Nº. 27, p. 88-91. L'autor és professor del Departament de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona.

— (2010b). «Las cartillas para aprender a leer: la circulación de un texto escolar en Latinoamérica». *Cultura escrita & sociedad* (Gijón: Trea). Núm. 11, p. 15-42.

— (2010c). «Escrituras de navegación a las Indias: el *Estilo nuevo* (1645) de Tomás de Palomares». En: *El nervio de la República: el oficio de escribano en el Siglo de Oro*. Ed. de Enrique Villalba y Emilio Torné (Madrid: Calambur. ISBN 978-84-8359-214-4), p. 421-444.

— (2010d). «Las librerías europeas y el Nuevo Mundo: circuitos de distribución atlántica del libro en el mundo moderno». En: *Leer en tiempos de la Colonia: imprenta, bibliotecas y lectores en la Nueva España*. Compiladores: Idalia García Aguilar, Pedro Rueda Ramírez. (México: UNAM, Centro Universitario de Investigaciones Bibliotecológicas. ISBN: 978-607-02-0750-1), p. 113-136.

— (2010e). «Libros de música en tiempos de Palafox: el circuito atlántico de distribución de impresos musicales en la Nueva España». En: *Juan Gutiérrez de Padilla y la época palafoxiana*. Coord. Mauleón Rodríguez. (Puebla: Secretaría de Cultura. ISBN 978-607-95464-1-0), p. 155-177.

— (2010f). «Los primeros catálogos en venta de libros: estrategias para la comercialización de volúmenes en las Indias». *Andalucía en la historia* (Sevilla: Fundación Centro de Estudios Andaluces). Nº. 30, p. 90-93.

— (2010g). «"Recoger sin rumor": los manuscritos e impresos bajo sospecha ante el Consejo de Indias». En: *Escrituras silenciadas: historia, memoria y procesos culturales: homenaje a José Francisco de La Peña*. Coord. per Manuel Casado Arboniés. (Alcalá de Henares: Universidad de Alcalá, Servicio de Publicaciones. ISBN 978-84-8138-864-0), p. 482-501.

— (2011a). «El abastecimiento de libros de la biblioteca conventual de San Agustín de Puebla de los Ángeles a través de la Carrera de las Indias (1609-1613)». *Estudios de historia novohispana* (México: Instituto de Investigaciones Históricas, UNAM). V. 44, nº 44, p. 17-43.

— (2011b). «Las estampas en los catálogos españoles de venta de libros en el mundo moderno». *Temporalidades: revista discente do programa de pós-graduação em História da UFMG* (Pampulha, Belo Horizonte: Universidade Federal de Minas Gerais). V. 3 n. 1 (Janeiro/Julho), p. 141-160.

- (2011c). «El impresor Claudio Page durante la guerra de sucesión en Xàtiva y Alacant». *Anales de documentación: revista de biblioteconomía y documentación* (Murcia: Universidad de Murcia, Facultad de Comunicación y Documentación). V. 14, Nº 1, p. 1-25.
- (2011d). «El mercedario quiteño Fr. José de Yepes en litigios de contrabando: conflictos de jurisdicción y envíos de libros en el Buenos Aires del siglo XVIII». *Bulletin hispàniques* (Bordeaux: Faculté des Lettres de Bordeaux et des Universités du Midi). V. 113, Nº 1, p. 433-456.
- Ryback, Timothy W. (2010). *Los libros del Gran Dictador*. Barcelona: Destino. 380 p. (Imago Mundi). ISBN 978-84-233-4223-5.
- Sabaté i Bosch, Josep Maria (2010). «La cultura escrita de una ciudad en fiestas: Tarragona honra a Santa Tecla (siglo XVII)». En: *Opini3n p3blica y espacio urbano en la Edad Moderna*. Coord. per Antonio Castillo G3mez, James S. Amelang (Gij3n: Trea. ISBN 978-84-9704-509-4), p. 137-152.
- Sala i Vila, N3ria (2011). «Noticias de misioneros en el Per3: su circulaci3n en la literatura conventual catalana (1735-1824)». En: *Missions d'3vang3lisation et circulation des savoirs: XVIe-XVIIIe si3cle*. Charlotte de Castelnau-l'Estoile ... [et al.], 3d. Madrid: Casa de Vel3zquez (Collection de la Casa de Vel3zquez; no 120). ISBN 9788496820524.
- S3nchez Prieto, Ana Bel3n (2010). «D3nde aprender a leer y escribir en torno al a3o mil». *Anuario de estudios medievales* (Barcelona: Instituci3 Mil3 i Fontanals, CSIC). V. 40, n3m. 1, p. 3-34.
- S3nchez-Vigil, Juan-Miguel (2010). «Espasa: siglo y medio de historia de documentaci3n editorial: entrevista a Manuel Dur3n-Bl3zquez». *El profesional de la informaci3n* (Barcelona: EPI). V. 19, n3m. 1, p. 95-97.
- (2011). «Patrimonio fotogr3fico en las instituciones p3blicas espa3olas: modelos de uso y reproducci3n de documentos». *El profesional de la informaci3n* (Barcelona: EPI). V. 20, n3m. 4, p. 371 – 377.
- Seix Barral: nuestra historia (1911-2011)*. Barcelona: Seix Barral, 2011. 109, [58] p. de l3m. Edici3 no venal.
- Silverman, Gail (2011). «La escritura inca: la representaci3n geom3trica del quechua precolombino». *Ex novo: revista d'hist3ria i humanitats* (Barcelona: Comitia Rei Novae). N3m. 7, p. 37-49.
- Socias Batet, Immaculada (2011). *La correspondencia entre Isidre Bonsoms Sicart y Archer Milton Huntington: el coleccionismo de libros antiguos y objetos de arte*. Barcelona: Reial Acad3mia de Bones Lletres: Associaci3 de Bibli3fils de Barcelona. 312 p. ISBN 8493328413, ISBN-13 9788493328412.
- Soler Llopart, Albert (2010). «Els manuscrits lul·lians de primera generaci3». *Estudis romànics* (Barcelona: IEC). N3m. 32, p. 179-214.
- Sopena, Mireia (2011). *Josep Pedreira, un editor en terra de naufragis: els llibres de l'3ssa Menor (1949-1963)*. Barcelona: Proa. 336 p. (La Mirada ; 87).
- Soriano Robles, Lourdes (2010). «Dels manuscrits medievals apareguts i retrobats de la biblioteca de la Reial Acad3mia de Bones Lletres de Barcelona». *Catalan review: international journal of Catalan culture* (EUA: North American Catalan Society; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat). V. 24, p. 79-95.
- Splendor Solis* (2011). Barcelona: M. Moleiro. 2 v. ISBN 13: 978-84-96400-71-9. Facs3mil del ms. British Library Harley 3469. Volum d'estudi (184 p.) amb textos de Thomas Hofmeier (Institut f3r Geschichte und Hermeneutik der Geheimwissenschaften, Basilea), J3rg V3llnagel (Staatliche Museen zu Berlin), Peter Kidd i Joscelyn Godwin (Colgate University, Nova York).
- Torn3 i Cubells, Josep (2010). *Cat3leg dels pergamins de l'actual arxiu del monestir de Poblet*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans: Edicions de la Facultat de Teologia de Catalunya. (Corpus scriptorum Cataloniae. Series D, Subsidia; 1).
- Torra Canal, Marta (2010). «La biblioteca del Museo Nacional d'Art de Catalunya: visi3 hist3rica y actualidad». *Educaci3n y biblioteca* (Madrid: Asociaci3 Educaci3n y Biblioteca). A3o 22, n3 176, 2010, p3g. 107-117.

Torres Sans, Xavier (2011). «Llegir, escriure i escoltar a la Barcelona del Sis-cents». En: *Llengua i literatura: Barcelona 1700* (Barcelona: Barcino: Fundació Lluís Carulla: Institut de Cultura), p. 61-101.

Tractatus de herbis (2011) = *Tratado de plantas medicinales*. Barcelona: M. Moleiro. 2 v. ISBN 13: 978-84-96400-76-4. Facsímil de British Library Sloane Ms. 4016. Volum d'estudi amb textos d'Alain Touwaide (Smithsonian Institution).

Tubau, Xavier (2011). «Libros de citas durante la Edad Media y el Renacimiento». *Boletín de la Biblioteca Menéndez Pelayo* (Santander: BMP). Núm. 87, p. 29-39. L'autor és professor del Departament d'Humanitats de la UPF.

Velázquez, Pascual; Viñao, Antonio (2010). «Un programa de educación popular: el legado de Ferrer Guardia y la Editorial Publicaciones de la Escuela Moderna (1901-1936)». *Educació i historia: revista d'història de l'educació* (Barcelona: Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana). Núm. 16, p. 79-104.

Vilà, Lara (2010). «Los Virgilio ilustrados en la época de la imprenta: la edición de Sebastian Brant». En: *Estudios sobre la Edad Media, el Renacimiento y la temprana modernidad*. Coord. per Jimena Gamba Corradine, Francisco Bautista Pérez. (Salamanca: Instituto Biblioteca Hispánica del CILengua. ISBN 978-84-937654-5-3), p. 841-851.

— (2011). «Libros grandes, libros pequeños: una nota sobre las lecturas épicas de Alonso Quijano». *Studia aurea: revista de literatura española y teoría literaria del Renacimiento y Siglo de Oro Oro* (Girona: Universitat de Girona; Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona). N° 5, 13 p.

Vila-Masana i Portabella, Joan. «La premsa a Manresa durant el període 1808 a 1814», *Dovella* (Manresa: Dovella). Núm. 104, p. 16-27.

Villarroel Fernández, Irene (2010). «*Flores philosophorum et poetarum*: el manuscrito 94 de la Biblioteca Pública del Estado en Tarragona», *Cuadernos de filología clásica*. Estudios latinos. (Madrid: Facultad de Filosofía y Letras, Universidad Complutense). V. 30, núm. 2, p. 321-340.

Villart Torrent, Joan (2011). «Mn. Gabriel Roura i Güibas (1932-2008), canonge arxiver de la catedral de Girona». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (Girona: IEG). Núm. 52, p. 13.

Walsby, Malcolm; Kemp, Graeme (eds.). *The book triumphant: print in transition in the sixteenth and seventeenth centuries*. Leiden; Boston: Brill, 2011.

Wilkinson, Alexander S. (ed.). *Iberian books: books published in Spanish or Portuguese or on the Iberian Peninsula before 1601*. Leiden; Boston: Brill, 2010.